

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

ČESKÁ DETEKTIVKA V 50. A 60. LETECH 20. STOLETÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Daniela Kalistová

Specializace v pedagogice

Český jazyk se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Mgr. Věra Zelenková

Plzeň, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 15. dubna 2014

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala své vedoucí bakalářské práce, paní Mgr. Věře Zelenkové, za její rady, připomínky a poznatky, neboť bez těchto cenných informací by nemohla tato práce vzniknout.

Obsah

Úvod	- 6 -
1. Žánr detektivky	- 7 -
1.1. Komponenty detektivky	- 8 -
1.1.1. Postava detektiva	- 8 -
1.1.2. Vypravěč	- 9 -
1.1.3. Vedlejší postavy	- 9 -
1.1.4. Kompozice	- 10 -
1.1.5. Skryté anticipace	- 10 -
1.2. Detektivka jako součást paraliteratury	- 11 -
1.3. Historie detektivky	- 13 -
2. Detektivka v českém prostředí	- 17 -
2.1. „Konstituování české detektivky“	- 17 -
2.2. „Útlum žánru a pokus o jeho redefinici“	- 19 -
3. Zobrazení české detektivky v 50. letech 20. Století	- 20 -
3.1. Vražda ze zdvořilosti- stěžejní dílo počátku padesátých let	- 20 -
3.2. Další významná díla této doby	- 22 -
4. Nastínění situace české literatury na přelomu 50. - 60. let 20. století	- 24 -
4.1. „Renesance detektivního žánru“ v 60. letech 20.stol.	- 25 -
4.2. Jak se změnil detektivní žánr v letech šedesátých oproti letům padesátým	- 27 -
4.3. Další změny v detektivce v šedesátých letech	- 27 -
4.4. „Existence detektivky v nových podmínkách“	- 32 -
4.5. Česká detektivka ve filmu	- 33 -
5. Josef Škvorecký a Jan Zábrana - autoři detektivek	- 34 -
5.1. Detektivní tvorba Josefa Škvoreckého	- 36 -

5.2.	Detektivní příběhy Josefa Škvoreckého, kterým se dostalo filmového nebo seriálového zpracování	- 42 -
5.3.	Detektivní tvorba Jana Zábrany	- 44 -
5.4.	Trilogie Zábrany a Škvoreckého jako stěžejní dílo šedesátých let	- 45 -
5.4.1.	Vražda pro štěstí	- 45 -
5.4.2.	Vražda se zárukou	- 46 -
5.4.3.	Vražda v zastoupení.....	- 47 -
6.	Porovnání stěžejního díla padesátých let se stěžejními díly z let šedesátých	- 49 -
6.1.	Porovnání dle základních komponentů detektivky	- 49 -
6.1.1.	Postava detektiva	- 49 -
6.1.2.	Vypravěč.....	- 49 -
6.1.3.	Hlavní a vedlejší postavy.....	- 50 -
6.1.4.	Kompozice.....	- 53 -
6.1.5.	Skryté anticipace.....	- 53 -
	Závěr.....	- 54 -
	Resumé	- 56 -
	Summary.....	- 57 -
	Seznam použité literatury a pramenů	- 58 -

Úvod

Předmětem této práce je představení detektivního žánru. Detektivka je řazena do tzv. paraliteratury. Každý tuto literaturu nazývá jinak. Pro někoho je to literatura pokleslá, nízká, tzv. „na okraji“. Jazyková a kompoziční úroveň v těchto dílech není příliš vysoká a snad právě to ji činí literaturou oddechovou, zábavnou, plnou napětí a hlavně stále velmi žádanou. Právě tento kontrast byl jedním z důvodů, proč jsem se rozhodla ve své práci věnovat detektivnímu žánru.

Nejprve je tento žánr přiblížen obecně. Práce připomíná, co by měl každý detektivní příběh obsahovat, co je důležité při psaní takového díla a do jaké literatury detektivní díla spadají.

Dále je v ní nastíněn vývoj detektivního žánru od jeho počátků. Potom následuje vývoj detektivky v Čechách, podrobněji jsou zobrazena padesátá a šedesátá léta dvacátého století, která jsou pro tuto práci stěžejní, neboť toto období bylo pro detektivní žánr velmi těžké a složité. Následně je porovnán stav detektivky v těchto dvou obdobích.

Z každého desetiletí je představeno jedno stěžejní dílo, které se pokusím obsahově přiblížit a v závěru práce bych tato díla podrobila rozboru a porovnala. Důvod, proč budu díla porovnávat je jednoduchý. Většina čtenářů, pro něž není detektivka příliš atraktivním žánrem, si myslí, že tyto příběhy mají striktně danou kompozici, a té se drží, že vždy musí být na počátku příběhu popsán zločin, který potom detektiv zpětně řeší. Cílem této práce je tedy pomocí tohoto srovnáním dokázat, že ne vždy je tomu přesně takto.

V neposlední řadě je představen Josef Škvorecký a Jan Zábrana, jako jedni z hlavních autorů detektivek v šedesátých letech.

V závěru práce přichází zhodnocení toho, co vyplynulo z porovnávání stěžejních děl, a jaký dopad mělo celkově toto období na českou detektivní tvorbu.

1. Žánr detektivky

V knize *Umění detektivky* uvádí autor, Jan Cigánek, vlastní definici žánru detektivky: „*Detektivní román (povídka) je literární žánr, jehož důsledně pojatou epickou podstatou je zločin s motivem tajemství. Metodickému vyřešení výchozí epické premisy jsou kompozičně i výrazově podřízeny všechny literární prostředky.*“¹

Výraz **detektivka** pochází z latinského slova *detegere*, což v českém jazyce znamená odkrývat, odhalovat. Detektivka je klíčová pro populární epiku a je žánrem kriminální literatury (tj. literatury zabývající se problematikou zločinu). Z toho vyplývá, že se jedná o proces objasňování ztajmeného zločinu. Funkce detektivky je hlavně zábavná.

Díky tzv. narativním mezerám v informacích se vše soustřeďuje k hledání odpovědi na otázku, kdo je vrahem, či zločincem. Po tom pátrá samozřejmě hlavní postava detektiva, který je nositelem epického dění, ale i sám čtenář. Obecně je toto dílo zaměřeno na vznik, rozvíjení, ověřování a zamítání detektivových hypotetických podezření, která autor konstruuje jako klamná a obtížně verifikovatelná. V detektivce chybí rozsáhlejší popisné, úvahové a psychologizující partie.

Velký důraz je kladen na dialog. Největší gradace díla nastává v okamžiku závěrečné řešící scény (obvykle rekapitulační pohovor), kdy dochází k odhalení viníka. Čtenář si dává do spojitosti s případem informace, kterým v průběhu příběhu nevěnoval pozornost. Právě toto napětí před rozuzlením činí z detektivky žánr vypjatě dějový.

Pokud vezmeme v úvahu i jiné kriminální žánry, má detektivka nejbližší k thrilleru. Co ovšem detektivku od thrilleru odlišuje? V thrilleru je pachatel obvykle znám již od počátku příběhu. Důraz je kladen na stupňování napětí a vyvolání hrůzy, což silně působí na čtenářovy emoce. Naopak v detektivce, kde je pachatel odhalen až na samém konci příběhu, je čtenář ohromen herní povahou tohoto žánru. Aktualizuje se zde jeho intelekt a mezi stěžejní rysy patří logická analýza a dedukce.

---

¹ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Státní nakladatelství dětské knihy, 1962, s. 215.

Do méně blízkých kriminálních žánrů můžeme zahrnout např. pitavalu, což jsou sborníky pozoruhodných kriminálních případů. Velmi často můžeme narazit na kombinaci detektivky a thrilleru s románem špionážním.

Detektivku můžeme také označit jako jeden z typů prózy s tajemstvím inspirovaný gotickým románem, který by se dal spíše označit za předchůdce hororu, sci-fi nebo thrilleru. Detektivka (stejně jako thriller) ve velké míře čerpala z tradice pikareskního a loupežnického románu. Za jedno z odvětví detektivky můžeme považovat i napínavý příběh, který vycházel v novinách na pokračování a zachycoval poměry velkoměstského podsvětí.

1.1. Komponenty detektivky

1.1.1. Postava detektiva

Je obdobou romantických mstitelů bezpráví užívajících střízlivého rozumu. Obvykle má pokročilejší věk a je velmi inteligentní. Jedná se o typ řešitele záhady, jehož charakteristika postavy většinou není komplexní, na rozdíl od dění v příběhu, které je popsáno velmi detailně. Až na některé výjimky není detektiv s příběhem ani postavami nijak citově spjat. Mezi jeho mimořádné schopnosti patří především ty pozorovací a kombinační. V průběhu 20. stol. začíná vynikat také dokonalou znalostí lidské psychiky. Postava detektiva bývá výstřední, podivínská, okolím velmi často podceňovaná. Všechny tyto rysy umožňují čtenáři identifikaci s jeho výjimečnými intelektuálními schopnostmi. Velmi často pomáhá detektivovi v pátrání jeho kolega, který je nepřiliš vnímavý a chápavý. Je to jakýsi prostředník mezi čtenářem a detektivem.

Naprostým protipólem k „romanticky“ pojatému detektivovi je tzv. „obyčejný“ detektiv, který buď pracuje jako soukromník, nebo je příslušníkem policie. Takovému detektivovi právě onen spáchaný zločin zasáhne do jeho osobního života (americká drsná škola). Detektivní práce je zde zobrazována jako rutina. Dopadení pachatele je výsledkem píle a trpělivosti.

Jan Cigánek vyhrazuje tři typy detektivů:

1. „Typ mechanismu na usuzování. Jeho kompoziční postavení je ve znamení příkrého rozporu mezi rolí epického středu a vysunutím za oponu příběhu.

2. Typ romantického opozičního hrdiny, jehož výjimečné vlastnosti pomáhají demaskovat zločinnost poměrů v třídní společnosti.

3. Detektiv jako představitel vůle společenského celku, z něhož vyrůstá a s nímž splývá i jeho individuální osud.“²

1.1.2. Vypravěč

V detektivce se objevuje od samého začátku.

- Personálního vypravěč - nejprve vystupoval jako svědek a letopisec detektivových úspěchů, později se ale sám stal postavou detektiva. Tento typ se v detektivce užívá nejčastěji.
- Autorský vypravěč – jinak řečeno vševědoucí vypravěč, na děj se dívá z vnější stránky, nazírá na svět ostatních postav, které dobře zná, jeho pásmo je oddělené od pásma postav časově a místně.
- Přímý vypravěč – je jednou z postav, která se účastní děje a zároveň jej vypráví.

Časté je užívání slangu, argotu, zlehčujících komentářů jak na adresu zločinců, tak na svoji.

1.1.3. Vedlejší postavy

Jsou charakterizovány velmi výrazně, právě mezi nimi se skrývá vrah. Přinášejí rozdílné informace detektivovi, který je nucen z nich vytvořit svůj výsledný názor. Právě ona rozdílnost a také nepravda ve výpovědích vedlejších postav přináší jisté výhody vrahovi.

---

² CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 22-093-65, s. 347- 348.

1.1.4. Kompozice

Musí být velmi detailně promyšlená. Autor popisuje události pozpátku, tzn., že nejprve vylíčí průběh události, její ztajmenění, a teprve potom je popsáno samotné vyšetřování události a její rozuzlení. Toto rozuzlení by mělo být zdůvodněno racionálně, mělo by vyplývat z exponovaných indicií, samozřejmě by ale mělo být co nejpřekvapivější.

Základním kompozičním principem je retardace, což znamená, že autor zná vraha už od začátku příběhu, ale jeho identifikaci nechává až na konec.

1.1.5. Skryté anticipace

Jsou rozhodující indicie, které nakonec vedou k dopadení vraha. V příběhu jim čtenář nepřikládá žádnou důležitost, ale na konci je použije jen detektiv. „*Všechny věci existují jen pro stopy, jež nesou, i lidé jsou jenom úhrnem svých vlastních stop.*“³

Důležitý je kontrast mezi podezřením a jeho zamítnutím. Na konci příběhu vždy nastává jakýsi rekapitulační pohovor mezi detektivem a obviněným, který většinou donutí obviněného (pokud tak ještě neučinil) k přiznání svých činů.

*„Nejobvyklejší formou nepravého důkazu v detektivce jsou ukvapená zobecnění, nesprávné analogie nebo záměna subjektivního závěru s pozorování za výsledek pozorování.“*⁴

---

³ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 80-718-5669-X, s. 107

⁴ CIGÁNEK, Jan. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 22-093-65, s. 311

1.2. Detektivka jako součást paraliteratury

Detektivka obecně spadá do literatury označované jako nízká, pokleslá, banální, triviální nebo bezcenná. Poměrně nedávno se začala tato literatura nazývat pojmem PARALITERATURA, jinak řečeno literatura na okraji.

I když i paraliteratura měla svá pravidla, autor se především snažil čtenáře zaujmout a pobavit, proto psal tato díla tak, aby jim čtenář snadno porozuměl, někdy až přeháněl a vše zveličoval. Na rozdíl od „vážné“ literatury, která psala především o věcech, které jsou pro život důležité a závažné. Důraz se kladl na napínavost a dobrodružnost příběhu. Na rozdíl od „vážné“ literatury mohly postavy v paraliteratuře dávat mnohem více najevo své myšlenky a nitro.

Paraliteratura se také od literatury „vážné“ liší tím, z čeho vychází. Paraliteratura má jen omezené množství druhů prostředí, postav, dějových sekvencí nebo motivů, proto se neustále v různých příbězích opakují a může vznikat stereotyp. Postavy, které se objevují v jednotlivých příbězích spadajících do paraliteratury, jsou vždy velmi kontrastní. Každý hlavní hrdina se pro čtenáře stává „živou osobností“ a čtenář najednou cítí potřebu vědět, jak to vlastně s jeho hrdinou bude v příběhu dál. Ať už se jedná o jakýkoli příběh konzumní literatury, vždy probouzí ve čtenáři napětí a zvědavost a vše směřuje k velkému finále v závěru. Konzumní romány se většinou odehrávají v cizích zemích, zkrátka v kraji, který náš český čtenář nezná a i to činí tuto literaturu velmi přitažlivou.

Ovšem i konzumní literatura, zejména detektivky, mají své schéma, svá pravidla, podle nichž by se mělo psát. Například takové desatero pátera Knoxe nebo soubor dvaceti příkazů a zákazů S. S. Van Dina, který obsahoval příkazy, jako například, že detektivka nesmí mít více než jednoho detektiva, viník není profesionální zločinec, v detektivním příběhu se nesmí objevit láska, zločinec jako hlavní postava příběhu má být sluha nebo pokojská, vše musí být racionálně zdůvodněno, neměly by se objevit psychologické rozbory ani banální situace. Ne vždy ovšem bývají tato pravidla dodržována.

O detektivce vlastně ani nemůžeme říci, že ji autor píše, on spíše konstruuje příběh, který v sobě musí zahrnovat detektiva, vraždu a její způsob, stopy a nakonec musí přijít

překvapivé rozřešení případu. Zpočátku s takto nastavenou formou detektivky dokázali autoři vytvořit nápadité variace, dnes už je detektivní příběh poměrně stereotypní.

Detektivní román spadající do okrajové literatury by se měl psát dle stanovené normy a pravidel, neboť je zaručené, že pokud bude autor chtít dílo vylepšit tím, že se odchýlí od normy a poruší pravidla, je toto dílo automaticky „horší“ než ta ostatní v tomto žánru. Podle Todorova lze za nejlepší díla tohoto žánru považovat pouze ta, která se drží norem a pravidel, tím pádem k nim nejsou žádné připomínky.

Todorov dělí detektivní romány do tří „sekcí“:

a) **román s tajemstvím** - za nejlepší vymezení normy, jak správně psát „román s tajemstvím“ považuje Todorov charakteristiku Michela Butora, který udává: „*Každá detektivka spočívá na dvou vraždách, z nichž ta první, již se dopustí vrah, se stane důvodem k druhé vraždě, v níž se zločinec stane obětí čistého a netrestatelného vraha – detektiva.*“⁵

b) **černý román** – v tomto románu se neobjevují vzpomínky, na začátku se neseznamujeme se zločinem, který předcházela vyprávění, naopak vyprávění příběhu se překrývá s dějovou linií zločinu. Čtenář černého románu má dva druhy zájmu. Jednak zvědavost, kvůli ní se v příběhu postupuje od důsledku k příčině, a jednak napětí, takže se čtenář nejprve dozví základní údaje, které v něm napětí vzbuzují, a on očekává, co nastane dál.

c) **román s napětím** – v tomto typu románu se objevuje záhada stejně jako v románu s tajemstvím, ovšem detektiv ztrácí svoji nedotknutelnost a je zranitelný, riskuje, namísto toho, aby byl jen nezávislým pozorovatelem.

Všechny tři formy v současné době stále existují a užívají se, vedle nich ale vznikají i díla do těchto sekcí nezařaditelná.

---

⁵ TODOROV, Tzvetan. *Poetika prózy*. Vyd. 1. Praha: Triáda, 2000, 333 s. Paprsek (Triáda, Barrister, sv. 3. ISBN 80-861-3827-5, s.101.

Právě detektivní žánr s počátkem padesátých let, i když nejprve velmi pomalu, získává nové a nové autory a počet těchto děl je dnes už naprosto nepřehledný. Tato literatura tedy zaznamenala jeden z největších rozkvětů. Ať už se jednalo o špionážní román, detektivní povídku nebo kriminální román. Dnes je to jeden z nejžádanějších druhů oddechové literatury.

1.3. Historie detektivky

Poetika detektivky i představa zločinu a spravedlnosti se časem měnila. Nejprve se objevuje klasická detektivní povídka, na ni navazuje detektivní „gotický“ thriller, přichází americká drsná škola, po ní román policejního aparátu a posléze i tzv. „multikulturní“ detektivka, která se začala objevovat od 60. let 20. století.

Již v biblických apokryfech je možné najít kriminální náměty s deduktivními historiemi (např. Zuzana v lázni). Objevují se i v Ezopových bajkách nebo orientálních pohádkách. Ovšem až v období, kdy se formovala moderní velkoměstská civilizace, kam také spadá i profesionální policejní aparát, který sloužil k vyšetřování spáchaných zločinů, vzniká detektivka jako samostatný žánr. Zobecňuje sílu rozumu a má důvěru v empirické pozorování. A právě proto můžeme detektivku označit jako „dítě“ éry pozitivismu a rozvoje přírodních věd.

Za zakladatele detektivky je považován **Edgar Allan Poe**, i když v jeho díle najdeme pouze pět detektivních povídek: „*Vraždy v ulici Morgue*, *Záhada Marie Rogetové*, *Odcizený dopis*, *Zlatého brouka a povídku ty jsi ty I*“⁶. Je v nich ale jasně stanovený základní žánrový model, kde autor odráží své názory na konstruktérskou povahu literární tvorby, která byla vyjádřena např. ve Filozofii básnické skladby.

---

⁶ ŠKVORECKÝ, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 22-093-65, s. 20

Povídka Vraždy v ulici Morgue se také nazývá „*technickým termínem Záhada zamčeného pokoje, tj. místnosti uzavřené zevnitř, z níž nejde uniknout, a kde se přesto najde mrtvola bez pachatele*“⁷.

Když se vrátíme k době, kdy tento žánr vznikl, nedá se říci, že by budil větší pozornost. Na oblibě začíná získávat až o čtvrt století později, kdy se objevují Poeovi první následovníci.

V návaznosti na Poea začíná vznikat několik variant detektivky:

- Detektivka blízká společenskému románu - Charles Dickens a William Wilkie Collins, jehož Měsíční kámen znalci označují jako nejlepší detektivku všech dob
- Detektivka jako žánr populární literatury - Emile Gaboriau, Arthur Conan Doyle
- Detektivka jako intelektuální hra - Sherlock Holmes, návaznost na zakladatelskou iniciativu Poeovu
- Detektivka jako epická hádanka – Richard Austin Freeman, Willard Huntington Wright, který psal pod pseudonymem S. S. Van Dine, John Dickson Carr

Závazná podoba tohoto žánru vznikla až díky pevné řadě explicitních nařízení a zákazů, které platily jako jakýsi zákon. (Pokud se chtěl autor detektivek v té době dostat do prestižního britského The Detection club, musel přísahat věrnost právě těmto nařízením). Na tato pravidla nejvýrazněji reagoval ve 20. letech proud tzv. drsné školy (hard-boiled school).

---

⁷ ŠKVORECKÝ, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 22-093-65, s. 21

DRSNÁ ŠKOLA se formovala ve Spojených státech amerických kolem časopisu Black Mask. Zločin se odehrával v amerických velkoměstech v období prohibice. Tato města ovládaly gangsterské spolky, objevuje se také zkorumpovaná policie a prodejní politici. Zároveň ale vzniká i nový typ detektiva. Jedná se o obměnu hrdiny westernu. Je to samotář bojující za spravedlnost ve špinavých ulicích, velmi často je vyvržencem společnosti, která jej sráží na kolena, on ale svůj boj se zlem současného světa nevzdává.

Mezi nejvýznamnější představitele patří např. Dashiell Hammet, Raymond Chandler, Peter Cheyney, Mickey Spillane.

I přes tuto žánrovou inovaci si poeovská podoba detektivky stále uchovávala svoji přitažlivost. Byla koncipována jako složitá hádanka a působila jako výzva čtenářových deduktivních schopností. Její největší rozvoj zaznamenala hlavně Velká Británie. Objevují se hojné snahy o prohloubení výpovědní hodnoty žánru a posílení literární prestiže. Za absolutní špičku tohoto žánru je označována tvorba A. Christie.

Na počátku 20. století vrcholí snaha detektivky o naprosto striktní žánrová pravidla. Jako příklad můžeme uvést soubor pravidel, která by neměla být v žádné detektivce porušena, s názvem Desatero pátera Knoxe. Tento soubor u nás zpopularizoval Josef Škvorecký.

„Desatero pátera Knoxe:

1. *Zločinec musí být někdo, o němž je zmínka brzo na začátku příběhu, avšak nesmí to být nikdo, jehož myšlenky bylo čtenáři umožněno sledovat.*
2. *Všechny nadpřirozené nebo nepřirozené faktory jsou zcela vyloučeny.*
3. *Není přípustná víc než jedna tajná místnost nebo tajná chodba.*
4. *Nesmí být použito žádného „dosud neobjeveného“ jedu ani přístrojů a metod, které vyžadují dlouhého vědeckého vysvětlování na konci příběhu.*
5. *V příběhu nesmí vystupovat žádný Číňan.*
6. *K řešení nesmí detektivovi dopomoci náhoda ani nesmí být veden nevysvětlitelnou intuicí, která, jak se později ukáže, byla správná.*
7. *Pachatelem nesmí být sám detektiv*
8. *Detektiv nesmí odkrýt žádnou stopu, aniž ji hned neodhalí také čtenáři.*

9. *Duchem chudý přítel detektivův, jeho watson, nesmí zatajit žádné myšlenky, které se mu honí v hlavě. Musí mít inteligenci mírně, ale jen velmi mírně podprůměrnou.*
10. *Nesmí se vyskytovat dvojčata nebo dvojníci, pokud na jejich výskyt nebyl čtenář řádně připraven.*⁸

Po skončení druhé světové války byla část autorů detektivky nucena zobrazovat každodenní práci policejního týmu. Zločinec i detektiv zde pomalu přicházeli o svoji romantickou výlučnost.

Na přelomu čtyřicátých a padesátých let vycházelo několik druhů sešitových edic, čtenář nemusel chodit do knihkupectví, stačilo mu pouze navštívit trafikou, kde si okamžitě vybral. Pozornost upoutala vždy nejprve obálka, autor byl až na druhém místě, v mnoha případech ani nebyl zveřejněn. Tyto sešitové edice stály jen jednu korunu.

---

⁸ ŠKVORECKÝ, J.: *Nápady čtenáře detektivek*. Praha: Československý spisovatel, 1965, s. 69-70

2. Detektivka v českém prostředí

„Pátrat po počátcích detektivní literatury v Čechách je úkol nesnadný a vlastně nesplnitelný.“⁹

Úplné počátky detektivních příběhů v Čechách můžeme hledat už v knížkách lidového čtení v období humanistickém. Obecně za předchůdce paraliteratury v českém prostředí označujeme kramářské, jarmareční nebo špalíčkové písně, které u nás byly populární v 16. a 17. století.

Jedním z největších propagátorů paraliteratury u nás byl bezpochyby Karel Čapek, jak je možné vidět např. v jeho díle *Marsyas čili Na okraj literatury*. Zastával názor, že četba má být pro čtenáře především pobavením, potěšením a krácením volné chvíle.

Především díky recepcím bylo detektivce umožněno přežívat v českém prostředí, ale i v zemích, které nenáležely k anglosaskému kulturnímu okruhu. Už od počátku 20. let., se samozřejmě překládala díla stěžejních autorů, mimo jiné začínala získávat na oblibě i sešitová produkce, která k nám přicházela ze Spojených států. V té docházelo ke kombinaci detektivky a thrilleru. Hlavním bodem bylo uspokojení čtenářovy touhy po napětí.

2.1. „Konstituování české detektivky“¹⁰

I v období mezi válkami se nadále šířily sešitové série vydávané v četných reedicích. Mnohem zajímavější byla ale tvorba Edgara Wallace, který byl v té době brán jako největší vzor u nás. Jeho detektivní tvorba byla hojně překládána a opět v ní docházelo k míšení principů detekce s postupy thrilleru doplněnými o rekvizity gotického románu a exotické prvky. Jeho příběhy byly velmi napínavé. Díky této předloze u nás od konce dvacátého

---

⁹ KOREJČÍK. *Sherlockové Holmesové*. Vyd. 1. Překlad Jiří Pelán, Libuše Valentová. Praha, 1988, 98 p. Paprsek (Triáda, Barrister, sv. 3. ISBN 80-202-0122-X, s. 177.

¹⁰ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 80-718-5669-X, s. 110.

století vycházely různé edice detektivních románů a od druhé poloviny třicátých let se tyto příběhy začaly publikovat i v Rodokapsu.

Čeští autoři detektivek svá díla velmi často zasazovali do prostředí anglických šlechtických sídel. Tyto příběhy pak velmi často uváděli také pod anglicky působícím pseudonymem. Motivací pro psaní detektivek tímto způsobem byla již zmíněná tvorba Edgara Wallace. V tomto případě se jednalo právě o jeho thrillery. Dále sem můžeme zařadit například Edgara Collinse s dílem Sahir (1933).

Detektivka oslovila i autory umělecké literatury. Nutno zmínit alespoň K. Poláčka nebo K. Čapka, který sám nacházel v detektivkách velkou oblibu, a dokonce pak užil některých postupů tohoto žánru ve svých povídkách nebo románu Hordubal.

Za zakladatele detektivky v české literatuře je považován Emil Vachek, který vycházel z anglické tradice, ale i přesto situoval svá díla právě do Čech. Mezi jeho první díla tohoto žánru patřilo Tajemství obrazárny (1928) nebo Muž a stín (1932). Snad každý z nás zná hlavního hrdinu jeho příběhů detektiva Klubíčka, v jehož postavě vytvořil základy „obyčejného“ českého detektiva.

Eduard Fiker byl na rozdíl od E. Vachka profesionálním autorem detektivek. Mnohem větší zalíbení tedy našel ve wallaceovské tradici, která se vyznačovala napínavými souboji mezi zločinci a muži zákona. Tím se od Vachka, který psal spíše v duchu intelektuálně pojaté detektivky, naprosto odlišoval. Fiker situoval svá díla jak do Anglie, tak i do prostředí pražské periferie.

Jako reakce na detektivku v té době vycházely různé groteskní, humorné a parodické variace tohoto žánru. Byl to důkaz toho, že detektivka byla v té době velmi populární a měla své místo v české literatuře.

2.2. „Útlum žánru a pokus o jeho redefinici“¹¹

Zprvu bylo poválečné období velkým nepřítelem detektivky. A to hlavně z důvodu usilování o vytěsnění populární literatury, které započalo již za okupace.

V tomto období začíná Jiří Štefl navazovat na Vachkovu tvorbu. Mezi jeho díla patří detektivní prózy, které zdůrazňovaly především psychologickou abnormalitu zločinu, ovšem tíhly k humorně zabarvenému tvaru.

Detektivka se idealizovala ve dvou směrech. Jednak ve směru dobových protiněmeckých nálad, v tomto duchu tvořil například Arnošt Vaněček a jeho zásadním dílem pro tuto dobu byla *Dýka v kříži* (1947), a na druhé straně existovalo jakési nové pojetí zločinu, který byl brán jako sabotáž budovatelského úsilí. Sem můžeme zařadit Miloslava Drtílka a Lubomíra Možného s jejich dílem *Severní ulice č. 26*. Toto nové pojetí bylo organizováno zahraničními špionážními službami. Kriminální motivy plnily hlavní úlohu v budovatelském románu, který začal navazovat na toto nové pojetí zločinu zhruba v 50. letech.

Následně začínají socialistické země využívat tento žánr, který byl čtenářsky velmi oblíbený, k propagačním a výchovným účelům. Docházelo k naprosto zásadním změnám v charakteru detektivky. Důraz byl kladen na zobrazování práce bezpečnostního aparátu a detektivovi byla odebrána individualistická výlučnost. Největší pozornost měla být věnována společenským souvislostem týkajícím se spáchaného zločinu. Detektivka tak přestávala být zábavnou šarádou a stávala se závažnou výpovědí o soudobé realitě. Na základě toho si zajistila místo v jednotné socialistické kultuře, kde díky striktním pravidlům a normám nebylo dosud možné rozvíjení jakéhokoli „okrajového“ žánru. Aby se mohla socialistická detektivka rozvíjet v české literatuře, staly se vzorem prózy sovětských autorů, např. *Lva Romanoviče Šejnina* (*Zápisky kriminalisty*, 1962). V knize *Umění detektivky* detailně zpracoval Jan Cigánek kostru socialistické detektivky. O psaní detektivky v tomto duchu se pokoušel i Pavel Hanuš (*Jupiter s pávem*, 1957), Eduard Fiker (*Série C-L*, 1958) nebo Emil Vachek (*Černá hvězda*, 1959).

---

¹¹MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 80-718-5669-X, s. 111

3. Zobrazení české detektivky v 50. letech 20. Století

Jak je již výše zmíněno, v počátku padesátých let byla detektivní literatura pro čtenáře jakýmsi „mostem“ mezi napínavou a vážnou, neboli hodnotnou, literaturou.

Vzorem pro detektivní díla se stala tvorba Emila Vachka. Zápletka byla logická a vycházela z domácího prostředí. Mnohem početnější část ale tvořily tzv. anglické detektivky, jejichž vzorem byly např. thrillery Edgara Wallace, které nejvíce získávaly na oblibě již na přelomu dvacátých a třicátých let.

Detektivka byla řazena mezi méně náročnou prózu. Chtěla zaujmout především emocionální aktivitu čtenáře. Děj se odehrával v Anglii, ve starobylých venkovských sídlech, kde se objevovaly tajné chodby. Zobrazovaly se gangsterské sítě a zločinecké spolky. Převažovaly motivy děsu a hrůzy. V této souvislosti bychom měli určitě zmínit jména jako Edgar Collins (vlastním jménem Zdeněk Vojtěch Peukert) nebo František Běhounek.

3.1. *Vražda ze zdvořilosti- stěžejní dílo počátku padesátých let*

Autorem tohoto díla je Jiří Štefl, původní rukopis mu ale shořel, a to ještě dříve, než si stačil pořídít jeho opis. Takže musel s prací začít znovu. Jak sám autor uvádí v dovětku knihy, užil jako výmluvu, že druhý pokus tohoto díla, už není tak kvalitní a vydařený. I přes to přináší nové pojetí zločinu a změny v syžetové a tematické výstavbě detektivky, což je možné vidět i v ostatních Šteflových prózách.

Zločin zobrazuje jako jev psychologický s charakterovou výstředností. Platí pravidla zdvořilosti, nijak neodbíhá od běžných konvencí mezilidských vztahů.

Děj se odehrává v jižních Čechách. Hlavní postavou je profesor etikety, který na počátku příběhu utopí svoji dívku v rašeliništi na Blatech u Tábora namísto toho, aby se s ní rozešel. Nemá totiž sílu na to, poslouchat pláč a výčitky, kterými by ho potom zahrnula a zároveň jí nechce ublížit. Veze tedy dívku na pomyslný výlet a při zastávce na Blatech ji nechá klacíkem vyzkoušet hloubku jedné kaluže. Stejně jako větvička zajíždí s jeho pomocí dívka do rašeliny. Jediné, na co se zmůže, je velké škrábnutí, které zanechá pachateli na ruce. V tu chvíli se zdá být čin pro vraha vítězný. Nutno podotknout, že tento

rok byl na Blatech velmi deštivý a z toho důvodu bylo málo borků. Od vraždy uplynul rok a dívku nikdo neshání, ani nepohřešuje. Oproti loňsku bylo ale sucho a slunečno. Jednoho dne se vydali sedláci na borky a jeden z nich narazil krumpáčem nejprve na ženské vlasy a nakonec vykopal z rašeliny celé tělo. Bylo až podivuhodné, jak se v této lázni zachovalo. Po soudní pitvě lékař Fišer konstatoval, že se jedná o dívku mezi dvaceti a třiceti lety, jemně odbarvenou blondýnu a za jejími nehty byly nalezeny cary lidské kůže, u nichž lékař odhadl, že se jedná o statného muže s hnědými vlasy. Byla to dívka z města a neměla žádné děti. Případem se zabýval četnický štabní kapitán Musil a praporčík Švec. Rozhodli se pomocí detailního průzkumu oblečení a obuvi oné dívky, ve kterém jim pomohli odborníci z branže, ženu identifikovat. Bohužel, neúspěšně. A tak se dívce prozatím nedostalo zadostiučinění, nikdo ji ani nepomstil.

Po dalším roce se ale jednoho dne v pražském pánském klubu rozhodli tři muži, že vyšetřování týkající se utonulé ženy, obnoví. Na starost jej dostal komisař Salák. Vydal se do Tábora, kde mu Musil předložil veškeré informace o případu. Na pátrací stanici si Salák prohlédl oblečení i obuv utonulé, opět si nechal zavolat odborníci na spodní prádlo, navštívil místo, kde se vražda udála a tohle všechno mu dopomohlo k úsudku, že žena byla Češka z Prahy, ve věku od 20 do 25 let, měla známost a chystala se odjet na cestu do zahraničí. Nechal si tedy vyhledat jména všech žen, které odpovídaly popisu zavražděné, které před dvěma lety chtěly vycestovat a nechaly si dělat cestovní pas. Bylo jich nepřeberné množství. Nakonec se ale dopátral k jedné, která se jmenovala Anna Morávková, našel její bydliště a díky dalším informacím, které mu poskytla domovnice, si byl jist, že je to ona utonulá dívka.

Přijít na to, jak odhalit totožnost vraha, dalo komisaři Salákovi opravdu zabrat. Nakonec si ale, díky dvěma malým chlapcům, uvědomil, že vrah musel být někdo, kdo v tomto kraji vyrůstal a dobře jej znal, nyní už tady ale nežije. Pomocí starosty se dopátral ke jménu Alfréd Konečný, který byl učitelem etikety. Salák si dal vše dohromady a výsledkem jeho práce nakonec bylo zadržení vraha přímo při činu, neboť se opět chystal utopit další ze svých dívek. Ten se ale k činu nechtěl nejdříve přiznat a vyděšená dívka, nemohla uvěřit, že by její milý byl schopen něčeho takového, takže ani ona nepotvrdila, že ji chtěl do rašeliny strčit. Případ byl uzavřen až po soudu, kdy Salák přivedl jako svědka stařečka, bývalého pana řídícího, který si již třicet let, den co den, znamenal, co se u kapličky, u které sedával každý den, událo. V jeho zápisníku byl i záznam o autu Alfréda

Konečného i o dívce, která s ním před dvěma lety jela. Jelikož se vrah nakonec ke všemu přiznal, byl odsouzen k trestu smrti.

Další Šteflový prózy: PŘÍPAD PROFESORA ROCHA a VRAH DUŠÍ.

Především díky lehkosti, s níž jsou jeho příběhy vyprávěny, a dodržování pravidel zdvořilosti zobrazuje Štefl těmito díly jakýsi předěl mezi „vachkovskou“ předválečnou detektivkou a detektivním románem 60. let.

3.2. *Další významná díla této doby*

NIKDO NENÍ VINEN – literárně velmi zajímavý a netypický román, jehož autorem je Eduard Fiker. Zobrazuje situaci vrcholící hospodářské krize. Na počátku románu nenajdeme záhadu, která se pak bude řešit v průběhu děje. Z tohoto důvodu nemůžeme dílo zcela označit jako detektivní prózu. Jedná se ale o jakési drama. Jde o příběh muže, jehož firma skončila úpadkem a on se nyní nachází na hranici mezi kriminální periferií a „lepší“ pražskou společností. V tomto díle se Fiker přibližuje k sociálně založené kriminální próze. Zločin je chápán jako důsledek hospodářských poměrů a společenských vztahů.

Dalším velmi netypickým dílem je román SEVERNÍ ULICE Č. 26. Autory tohoto díla jsou Miloslav Drtílek a Lubomír Možný. Zločin je úplně poprvé chápán jako sabotáž celospolečenského budovatelského úsilí. Pachatele představuje podnikatel, který namísto sociálních bytů, které měl stavět podle dvouletého plánu, staví vily pro zbohatlíky a samozřejmě se snaží zničit důkazy. V příběhu je obsaženo tajemství, které ovšem dosáhlo určitých změn. Proto je na něj pohlíženo jako na podstatu zločinnosti. Objevuje se zcela nový, mladý kriminalista, který nahrazuje starého vyšetřovatele, jenž užívá osvědčených metod. Právě na rozdíl od něj kriminalista hledá skutečnost zločinu jinde.

Právě v duchu těchto dvou děl, která můžeme nazvat žánrovým zdvojením, se ubírá tvorba konce padesátých let a vznikají pokusy o vytvoření modelu tzv. socialistické detektivky.

Na druhé straně bylo ovšem v této době velmi populární překládání sovětských autorů, díky němuž došlo k oživení kriminální literatury. Jako zástupce tohoto směru je možné jmenovat například nakladatelství Naše vojsko se svojí Knižnicí vojenských příběhů. Dále

se ale rozvíjela také již zmíněná budovatelská próza, která podávala informace o sabotážích a spiknutích proti socialismu. V dílech byla zobrazována také studená válka a znovu se pomalu začíná probouzet k životu žánrová forma detektivky.

V období padesátých let došlo k určitým změnám v kriminální próze, a to především v oblasti motivů. Stěžejní byla myšlenka, že zločin, který byl způsoben sociální nerovností, bídou a podobně, lze postupně odstranit pomocí výchovy. Předpokládalo se, že krádež a vražda naprosto zmizí díky nové socialistické morálce. Proto bylo možné zločin zobrazovat pouze jako „výplod“ narušeného jednotlivce, jenž nesouhlasí s novým společenským uspořádáním. S tím souvisí zobrazování života majetných vrstev, snahy o záchranu majetku nebo touhy po pomstě za ztracená privilegia.

Jako zdroj lze uvést také sabotážní a teroristické akce, které se odehrávaly v zahraničí s pomocí domácích odpůrců komunistického režimu. V některých případech pak docházelo k míšení těchto zdrojů a myšlenek.

ZLATÁ ČTYŘKA (1955) - jedná se o román, jehož autorem je Eduard Fiker. Je to jakýsi návrat k detektivnímu thrilleru anglické proveniencí. Náplní tohoto příběhu je zásah pražské kontrarozvědky v případě skupiny západních agentů.

JUPITER S PÁVEM (1957) - dle odborníků se jedná o první českou detektivku pounorového období. Autorem je Pavel Hanuš, který využívá špionážní zápletky. Jedná se o detektivní příběh, v němž jde o zobrazení zločinu a následné sbírání stop, které jsou později řazeny do správné časové posloupnosti.

Prostřednictvím osamostatňování hlavní postavy a jejímu vyčleňování z kolektivu, se detektivní příběhy pomalu navracely k tradicím. Detektivní román začínal mít zcela otevřenou cestu, a to hlavně díky konferenci sovětských spisovatelů, která se zabývala tímto žánrem a konala se v Moskvě v roce 1958. Právě tato konference, která byla velkým tématem článků v českém tisku nebo překladů vzorových sovětských autorů, přinesla velký rozvoj kriminální četby a české populární literatury celkově. Největší „klenoty“ této literatury v Čechách pak vznikaly v šedesátých letech.

Moskevská konference – předmětem této konference byla také dobrodružná literatura, zejména detektivka, která zde nabyla kompetencí a byla legitimizována.

4. Nastínění situace české literatury na přelomu 50. - 60. let 20. století

Z počátku docházelo k vyčleňování prózy z budovatelských představ literatury. Významnou roli měla próza s tématem války, a to zejména díla týkající se okupace, koncentračních táborů, židovského osudu a holocaustu. Veškerá tato témata byla stále v živých vzpomínkách všech čtenářů. Oproti tomu patos, který po válce připomínal význam komunistické strany a Sovětského svazu, se pomalu začal vytrácet.

Prozaikové začínají nacházet zalíbení v individuálním prožitku a nelehkém údělu jednotlivce. Ideologická schémata pro ně začínají být postradatelná a do popředí se dostávají prózy s myšlenkou osobní odpovědnosti člověka a jeho boj s neomezenou mocí.

Co se týče obecně populárních žánrů v naší literatuře, začal se vytvářet zcela nový a neopakovatelný prostor. Namísto otázek, zda populární četbě otevřít dveře, či ne, se začínalo pátrat po nové formě zábavné četby. Inspirací byla určitě literatura ze zahraničí, zejména ta sovětská. Např. *Mess Mend aneb Američané v Petrohradě* (1958), což byla česká parodie thrilleru Marietty Šagiňanové. Vedle sovětského příkladu se v české literatuře začal projevovat i aktuální kontext literatury západní.

Mezi nejvýznamnější díla té doby patří určitě český překlad díla Raye Bradburyho *451° FAHRENHEITA* (1957) - toto dílo zobrazovalo období, kdy byly všechny knihy zakázané a pálily se. Doslov k tomuto dílu napsal Josef Škvorecký.

Při psaní esejistického seriálu *MARSYAS USA* se nechali Josef Škvorecký s Petrem Dobružkou a Františkem Jungwirthem inspirovat dílem Karla Čapka. Své zastoupení našla v tomto díle kriminální a vědeckofantastická beletrie, erotický tisk, paperbackové edice, kreslené seriály nebo románové bestselery ze současné západní kultury. Toto dílo udělalo z detektivní literatury nositele impulzu kulturního a uměleckého vývoje. Objevuje se v něm také poetika americké drsné školy. V seriálu jsou vytyčeny základy pro českou zábavnou četbu, a to hlavně z toho důvodu, aby se nestala nebezpečnou součástí socialistické literatury. Pro čtenáře měla tato literatura představovat pouze odpočinek a zážitek.

4.1. „Renesance detektivního žánru“¹² v 60. letech 20.stol

S příchodem 60. let dochází k všeobecnému uvolnění norem. Autoři píšící v duchu angloamerické tradice detektivky dosahují velkého ohlasu. Jednalo se o vlastní tvorbu i překlady. Na vrchol zájmu se dostávají společensko-kritické a slohové hodnoty tzv. drsné školy, které u nás do této doby byly zcela neznámé a právě tvorba autorů drsné školy začala být v 60. letech hojně překládána.

Objevuje se i historická detektivka, kam můžeme zařadit např. tvorbu Josefa Nesvadby, ale určitě nesmíme zapomenout na detektivní trilogii Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany - Vražda pro štěstí, Vražda se zárukou, Vražda v zastoupení, kteří přišli s naprosto novým pojetím žánru. Zábrana pak vystoupil s ještě odlišnějším pojetím detektivky jako pohádky pro dospělé, což pro něj představovaly detektivky klasické, které se držely pravidel a do nichž Zábrana přidával logiku, zábavu a humor. Za zmínku určitě stojí pouze Škvoreckého detektivní příběhy, jako např. Smutek poručíka Borůvky nebo Hříchy pro pátera Knoxe. Jednalo se hlavně o herní pojetí detektivky, kde se objevovaly zašifrované indicie a textové hříčky. Taková díla byla velmi často oživena satirickou a humoristickou intencí.

Jiří Marek stále udržoval tradici tzv. čapkovsko-vachkovské detektivky, která se rozvíjela zejména za první republiky, v seriálu O hříšných lidech města pražského, ve kterém byl ústřední postavou policejní rada Vacátko.

V 60. letech se detektivce věnovali převážně autoři umělecké literatury, což se samozřejmě projevilo na její podobě. Kromě výrazného zvýšení slohového standardu české detektivky, došlo k jejímu žánrovému posunu směrem blíže k umělecké próze. Detektivka tvořila předěl mezi oddechovou a náročnou literaturou. Autoři se pokoušeli o mnohé inovativní experimenty, které nebyly v tomto žánru obvyklé. Jednalo se např. o užití humoristicko-parodického nadhledu, nebo byly do detektivního syžetu vkládány obsahy mnohem podstatnější a komplexnější než dříve.

---

¹² MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 80-718-5669-X, s. 111

Vedle již zmíněného Škvoreckého a Zábrany můžeme uvést ještě Hanu Proškovou, v jejíchž povídkách se objevil osobitý typ amatérského detektiva, malíře Horáce, který prožíval společně s oběťmi i jejich vrahy tíhu života.

Dále sem patří ještě Ladislav Fuks, který se ubíral směrem k psychologii abnormality a ve svých dílech vypovídá právě o temných stránkách lidské psychiky.

Václav Erben tvořil v duchu oddechově pojaté intelektuální detektivky a předvedl provokativní postavu kapitána pražské kriminálky Václava Exnera. Erben ve své tvorbě udržoval poměrně vysoký standard původní detektivní četby.

V období normalizace se opět navrací sešitová produkce kriminální literatury v edici Magnet, pro niž byl stěžejní důraz kladený na vylíčení týmové práce profesionálních vyšetřovatelů.

S postupem času přichází do české literatury detektivka psychologická, kde vedou zločince k činu právě jeho psychické pohnutky. Sem můžeme zařadit například Hanu Proškovou s detektivkou Měsíc a dýmka (1966). V těchto příbězích dbá autor na detailní vykreslení psychologie a povahy hlavních postav.

Detektivní příběhy byly psány čistě jako kriminální dokumenty a kritiky společnosti, jako pohádky pro zábavu, nebo s nádechem psychologickým. Docházelo ale i k míšení těchto prvků.

4.2. Jak se změnil detektivní žánr v letech šedesátých oproti letům padesátým

Hlavním bodem bylo rozšiřování žánru. Kromě již zmíněné tematiky se rozvíjela i literatura s tematikou současnou. Přecházelo se od literatury mající jedinou závaznou normu a určující volbu námětu k velmi odlišným, až protikladným, přístupům. Tato změna ovlivnila prózu ve všech jejích rovinách (téma, tvar, žánr).

Tato změna měla dvě podoby:

První část tvořili autoři, kteří přímo navazovali na budovatelskou literaturu, kterou postupně více poznávali a přehodnocovali. Právě ono přehodnocení je nakonec dovedlo k jejímu úplnému popírání. Druhou podobu měla literatura autorů, kteří se obraceli k tématům, která byla dříve zakázána nebo tabuizována. Patřila sem témata týkající se politických procesů, lágrů ale i náboženství, skautingu, sexu nebo mentálního handicapu.

Pozitivně jsou vnímány odlišnosti a porušování normy, za které můžeme považovat například to, že do literatury začínají vstupovat žánry, které byly dříve označovány jako okrajové, například již zmíněná detektivka.

4.3. Další změny v detektivce v šedesátých letech

Postupně se začíná měnit autorský pohled na přítomnost a budoucnost. Pro počátek padesátých let byla velmi důležitá nalinkovaná „ideální“ budoucnost. Přítomnost byla brána jen jako příprava na ni. To se ale zhruba v polovině padesátých let začíná měnit. Do popředí se dostává přítomnost, která je zobrazována se všední realitou a běžným životem. V dílech se zobrazovala hlavně skutečnost a lidská a zážitková jedinečnost. Někteří z kritiků tento směr často odsuzovali, neboť v něm nikdy nenašli zalíbení.

S touto proměnou přichází i proměna ostatních žánrů, jako například román, který byl v předchozím období brán jako velmi prestižní, se na přelomu padesátých a šedesátých let stává žánrem vhodným pro zobrazování a hodnocení života a životních zkušeností.

V detektivní literatuře se stále objevovaly pokusy o zachování budovatelské poetiky. Pro čtenáře začínají být ale atraktivní díla, která nebyla tolik svázána normou

a představovala prostor pro všemožné experimenty. Tato změna byla označována jako fenomén nejen literární, ale i společenský.

Témata, stejně jako motivy, odrážela společenský vývoj. Mladí autoři ve svých dílech zobrazovali nejen životní fakta, ale hlavně své vlastní životní zkušenosti a filozofické postoje.

V té době tvořili autoři, kteří měli naprosto rozdílnou míru vzdělanosti, zkušeností, talentu i spisovatelské budoucnosti.

Oporou této české prózy byli například autoři: Bohumil Hrabal, Milan Kundera, Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Jiří Fried nebo Jan Trefulka.

Jak bylo řečeno již dříve, česká literární próza byla hodně ovlivněna budovatelskou kulturou, zejména však jejími klíčovými rysy. Motiv zločinu patřil k nejužívanějším tématům, způsob, kterým byl ale zobrazován, jej okrádal o jeho fascinující tajemnosti a detektivce tím byly kladeny nemalé překážky. V budovatelské literatuře se zločin označoval jako boj, střet „starého“ a „nového“ světa. Nejednalo se tedy o žádné porušování hranic ani selhání. Všechny kriminální zločiny byly odhaleny již na začátku.

V dílech DLOUHÁN V OKNĚ (Edvard Valenta 1965) a DLOUHÝ STÍN ČASU (Pavel Nauman, 1966) byla česká společnost představována jako celek, který je jednotný. Uvnitř byla ale vidět rozpolcená sociální struktura.

Od roku 1958 česká kriminální próza inklinovala spíše k tradičním detektivním syžetům, kde byla zobrazována záhada a její odhalování. K této detektivní próze můžeme zařadit například román KILOMETR DEVATENÁCT (Eduard Fiker, 1960).

Na přelomu desetiletí pak docházelo ve velké míře k obnovování a aktualizování zábavné četby bez veškerých předchozích stereotypů. S odmlkou skoro čtvrt století se vrací Emil Vachek s románem ČERNÁ HVĚZDA (1958), kde se pohrobci nacismu snaží získat formule zázračné zbraně, které jsou ukryty v Čechách.

Na druhé straně detektivní román KROK STRANOU (1961), jehož autorem je Karel Michal, zobrazuje naprosto odlišnou aktualizaci detektivního syžetu. Vystupuje proti

zastaralým názorům na policejní práci, které byly aktuální v padesátých letech. Vyprávění je velmi humorné, v některých částech až ironické.

Od počátku šedesátých let se hledal nový žánrový tvar, jenž by bylo možné sloučit se společenskou skutečností. Detektivka začínala zastávat funkce, které jí byly v důsledku trivializace žánru v předchozích letech odebrány. Tímto tématem se zabývaly i literární kritiky, časopisecké stati, předmluvy a doslovy. Jako příklad můžeme uvést autory: Josef Škvorecký, Vladimír Pazourek, Zdeněk Vavřík nebo Jan Cigánek.

Právě ono slučování detektivní prózy se společenskou realitou vyvolávalo několik vln kritiky, kvůli kterým zde vznikly dva zcela odlišné směry:

První směr

Jednalo se o vznik socialistické detektivky, která uspokojovala potřeby čtenáře, jeho touhu po námětech, které ho upoutají. Zároveň ale brala ohled na nové pojetí zločinu, spravedlnost a policejní práci v socialistické společnosti. Tento směr se nechal inspirovat budovatelskou prózou. Vznikal tedy nový populární žánr. Pomocí návratu k oné budovatelské próze byl detektiv brán jako vzor, jako vychovatel kolektivu. Velmi důležité byly reportážní povídky Lva Šejnina, které v mnoha případech sloužily jako vzor.

Sblížení okrajového žánru s tzv. vysokou literaturou je zaznamenáno v knize UMĚNÍ DETEKTIVKY (1962) od Jana Cigánka. Předpokládal, že socialistická detektivka naprosto vyčlení „krvavé“ polohy žánru, které byly ústřední v detektivce kapitalistické. Detektiv, který byl až do té doby neomylným člověkem, všechny dokázal překvapit svým uvažováním a výsledky, měl být nyní odstraněn a namísto něj by mělo začít získávat na oblibě kolektivní pátrání. Vyšetřovatelé už nepronásledovali, naopak byli nápomocni při upevňování společnosti. To, že vždy „dobrý“ socialistický kolektiv vítězí nad delikventem, potom zobrazovalo odhalení viníka a jeho potrestání.

OKRESNÍ ODDĚLENÍ (1962) - povídkový soubor, který jako první představoval tento směr, autorem byl Karel Tomášek. Pro tyto povídky je ústřední policejní kolektiv z Prahy, který svůj okrsek sleduje, hlídá, snaží se pochopit situace v něm a zabraňuje zločinu.

TADY BEZPEČNOST (1966), BEZPEČNOST ZASAHUJE (1967) - oproti předchozí sbírce se jedná o již méně idylická díla Rudolfa Jánského. Historický cyklus zobrazující společnost od roku 1945, byly zde popisovány skutečné události, mezi které byly vkládány politicky neutrální případy, které i tak čtenáře velmi oslovovaly.

Druhý směr

Tento směr chtěl určitým způsobem povýšit žánr, takže čerpal z toho „nejlepšího“ z minulosti a současnosti západní detektivky.

NÁPADY ČTENÁŘE DETEKTIVEK (1965) – soubor od Josefa Škvoreckého. Jednalo se o eseje, které byly nejprve vydávány jednotlivě a až později knižně jako soubor. Škvorecký představuje anglosaské prameny detektivky a největší význam přisuzuje detektivovi, který je pojat originálně a uvažuje logicky.

Detektivní literatura se tedy v tomto směru navrácí k tzv. „obyčejné“ detektivce, kde se objevuje záhada, která je logicky vyřešena a je při tom užíváno prostředků psychologických, humoristických a také prostředků historické prózy. Díky tomu se zápletky stávaly opravdu reálnou. A detektivní próza se v šedesátých letech začala dostávat na mnohem vyšší úroveň.

PŘÍPAD ZLATÉHO BUDDHY (1960) - zde poprvé Josef Nesvadba sloučil detektivní syžet a historické téma. Jednalo se o příběh s tajemstvím, kde bylo ono historické téma zobrazováno velmi obecně. Ústřední postavou je učitel, který se díky vyšetřování záhady v neznámém prostředí dostane do nepříjemné situace způsobené temnými intrikami.

Autoři hledali cesty, kterými by bylo možné obejít současná omezení, ale zároveň chtěli v detektivní próze zobrazit právě ono společenské téma.

VRAŽDA PRO ŠTĚSTÍ (1962), VRAŽDA SE ZÁRUKOU (1964), VRAŽDA V ZASOUPENÍ (1967) - tato tři díla představují cyklus Jana Zábrany a Josefa Škvoreckého, kde se podařilo onu zmíněnou cestu najít. Původním záměrem autorů bylo sepsat pentologii, což se ovšem nepodařilo kvůli sovětské invazi. Děj se odehrává v nedávné minulosti, která již ale skončila. Ústřední byla detektivní kancelář Ostroznač.
První díl

se vrací do počátku třicátých let, druhý do období druhé republiky a třetí se odehrává za okupace. V cyklu se pojí parodie, satira, humor i sentimentalita. Zápletka je velmi pečlivá a vykreslená logicky. V textu se navíc objevují básně nebo dopisy, které představují zakódovaná sdělení. Vystupují zde dva detektivové, kteří jsou naprosto odlišní. Jedním z nich je doktor filozofie Pivoňka, který je zároveň i vypravěčem a druhým je tanečnice Božka Skojvasová, která je jeho dívkou. Toto dílo je po literární stránce velmi kvalitní.

DEVATENÁCT KLAVÍRŮ (1964) - detektivní próza Emila Vachka, hlavní postavou je zde inspektor Klubičko.

PANOPTIKUM STARÝCH KRIMINÁLNÍCH PŘÍBĚHŮ (1968) - soubor kratších povídek od Jiřího Marka, kde najdeme případy rady Vacátka a detektivů z pražského kriminálního oddělení, které se jmenovalo Čtyřka. Děj se odehrává za první republiky a je zde zobrazováno každodenní úsilí kriminalistického kolektivu.

Od poloviny šedesátých let začínají vznikat také kriminální prózy, které vykreslovaly herní možnosti žánru.

SMUTEK PORUČÍKA BORŮVKY (1966) - sbírka povídek Josefa Škvoreckého, kde můžeme vidět dokonale promyšlené plány pachatele a logické úvahy vyšetřovatele, které vždy zkolabují na přehlédnutí detailu.

Je zajímavé, že detektivní prózy v tomto období psali především autoři, kteří se tímto žánrem dosud nezabývali. Dostávali se až k nejdálčeným hranicím socialistické literatury. Díky tomu se staly detektivní příběhy tvarově i tematicky velmi rozrůzněnými. Detektivní syžet se mohl označit jako jakýsi umělecký experiment. Kromě autorů, kteří se věnovali detektivce jen okrajově nebo jako druhé linii ve své tvorbě, se začali rodit i autoři věnující se pouze detektivkám.

Mezi největší autory detektivek v šedesátých letech patří Václav Erben a Hana Prošková.

POKLAD BYZANTSKÉHO KUPCE (1964) - román Václava Erbena, kde se poprvé čtenáři seznámili s kapitánem Exnerem jezdícím v kabrioletu Mercedes. Tento román byl naprostým opakem socialistické detektivky.

ZNAMENÍ LYRY (1965) - druhý román Václava Erbena zobrazuje odklon detektivky šedesátých let od špionážní zápletky. Záhadná smrt vojenského důstojníka směřuje ke špionážnímu rozřešení případu, ovšem díky kapitánu Exnerovi vyplývá na povrch, že toto mínění byl omyl.

MĚSÍC S DÝMKOU (1966) a ČERNÉ JAKO SMOLA (1969) - sbírky Hany Proškové s hlavním hrdinou malířem Horácem.

Rozdíl mezi Erbenovým kapitánem Exnerem a malířem Horácem, který pátral v románech Hany Proškové, byl markantní. Exner nahlížel na zločin zvenčí a se zdravým rozumem. Horác ovšem zkoumal i lidskou duši a byl se zločinem v naprostém spojení.

Další autoři, které můžeme zařadit do této sféry: Pavel Kraus nebo Anna Sedlmayerová

4.4. „Existence detektivky v nových podmínkách“¹³

S legalizací populární literatury přichází i rozšíření tohoto žánru. V 70. a 80. letech začíná být velmi výrazná tvorba Jaroslava Velinského, jehož příběhy bylo možné řadit k zábavné detektivní próze. Tehdy ale začal do svých próz zařazovat postupy americké drsné školy. Nepřehlednou podnikatelskou situaci té doby představuje jako stav vhodný pro zločiny.

S příchodem komerčních televizních stanic se objevily mnohadílné kriminální seriály, které silně konkurovaly literární podobě detektivky. Hlavním důvodem mohly být divácky atraktivní inovace, jako např. zvířecí detektiv, komisař Rex.

---

¹³ MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů: o smyslu a povaze detektivky*. 1. vyd. Praha: Paseka, 1962, 699 s. ISBN 80-718-5669-X, s. 113

4.5. *Česká detektivka ve filmu*

Česká detektivní próza byla velkou inspirací také pro film. V meziválečném období film nejvíce čerpal z literatury pro dívky a ženy, detektivní příběhy tak zůstávaly opomíjeny. Detektivka přichází do filmového zpracování až po válce. Jako první mohli diváci sledovat detektivní film *Třináctý revír* (1945), ovšem právě na přelomu padesátých a šedesátých let přichází největší rozkvět detektivních filmů. Například *105% alibi* (1959), *Kde alibi nestačí* (1960), *Alibi na vodě* (1965) a mnohé další. Detektivní filmy se dělily dle formy na příběhy, které vycházely ze skutečné události a na příběhy založené na fikci. Detektivní literatura byla samozřejmě bohatší.

5. Josef Škvorecký a Jan Zábrana - autoři detektivek

Právě na přelomu padesátých a šedesátých let byl Josef Škvorecký hospitalizován s infekční žloutenkou v Motolské nemocnici, kde strávil čtyři měsíce. Vstávat z postele mu bylo po neúspěšném léčení přísně zakázáno a o televizi se dalo v té době v nemocnicích jen snít. Samozřejmě kvůli tomu četl Škvorecký mnoho knih, které mu přinášeli jeho kamarádi, jelikož ale ležel na infekčním oddělení, nebylo možné tyto knihy vynášet z nemocnice ven. A právě díky kamarádům, kteří mu dodávali do nemocnice detektivky, nejčastěji v podobě anglo-amerických paperbacků, začínal Škvorecký nacházet zalíbení v tomto žánru. On sám uvádí, že během pobytu v nemocnici přečetl přes sto detektivek. Jeho manželka jej navštěvovala v nemocnici pravidelně každý den a právě pro ni byl doktorův verdikt týkající se zákazu vstávání z postele jakýmsi rozsudkem o Škvoreckého smrti, který se vztahoval i na ni samotnou.

Když po čtyřech měsících opustil Josef Škvorecký Motolskou nemocnici a nastěhoval se i s manželkou Zdenou Salivarovou do družstevního bytu, rozhodl se, že napíše dílo, které bude spadat do pokleslého žánru, kterým byla detektivka. Proto neváhal kontaktovat svého kamaráda Jana Zábrana s tím, že pokud má zájem, napíší spolu detektivní román. Zábrana souhlasil a pro Škvoreckého byly tyto chvíle strávené společnou prací tou nejkrásnější rekonvalescencí. Několikrát dospěli ke zjištění, že fabule jejich příběhu nikam nevede, takže se pokaždé museli vrátit na úplný začátek a začít znovu, což nesl Zábrana na rozdíl od Škvoreckého po psychické stránce velmi těžce. Společně tedy vytvořili osnovu logické detektivní linie, do níž vkládali části, které byly humorné a zároveň měly závažný příběh odlehčit. Postavy v příběhu byly vystavěny v duchu tvorby Charlese Dickense, kterého Škvorecký velmi obdivoval a jehož romány také sám po vojně redigoval. Postavy Dickensových příběhů mnozí označují jako „loutky“, postavy, které nedosahují žádného vývoje. Pro Škvoreckého ale tyto postavy představovaly naprosté hrdiny příběhů. Do děje detektivky vkládali Škvorecký se Zábranou také básně, které souvisely s tématem příběhu. Tyto básně psal především Zábrana. Jelikož Zábrana neměl žádný „škraloup“ u vlády v našem státě, dohodli se, že Vraždu pro štěstí vydá právě Zábrana. Uvést Škvoreckého jako spoluautora jim přišlo po zavržení jeho prvotiny troufalé a velmi dobře věděli, že by v žádné redakci nepochodili. Dveře jim nakonec otevřel Oleg Sus, který pro jejich dílo vytvořil v časopise Host do domu novou literární kategorii

s názvem „román revue“. Čtenářský úspěch byl obrovský a literatura tohoto pokleslého žánru začínala být v zemi velmi žádaná. Eduard Fiker se například v té době snažil do svých děl, kde muselo být hlavním tématem společenské dění, vtěsnat napínavý příběh s detektivní zápletkou. Detektivka Škvoreckého a Zábrany tedy, jak se říká, „prošla“. Hlavní postavou byl intelektuální doktor filosofie, který se díky tomu, že nesehnal práci ve svém oboru, živil jako detektiv. Jeho „watsonem“ byla Boženka Skojvasová, která byla zároveň jeho milou. Po úspěchu první části vyšly ještě další dva díly této trilogie - Vražda se zárukou a Vražda v zastoupení. Čtvrtým dílem měl být příběh, který se odehrává po válce a pátý díl měl zahrnovat dobu poúnorovou. Ani jeden z těchto dílů ale nikdy nevznikl. Do země přichází Sověti a Škvorecký odchází do Kanady, do exilu. Tam stále visela ve vzduchu myšlenka sepsání čtvrtého dílu, ovšem velké množství další práce mu to již nedovolilo. V Kanadě vznikají detektivní příběhy poručíka Borůvky a dále i Škvoreckého vážná próza. Vražda v zastoupení byla dokonce zfilmována, v té době již byl ale Zábrana po smrti. I poté byl Škvorecký ve spojení se Zábranovou manželkou, která jej sama kontaktovala. Škvorecký ji poprosil, aby podíl jeho peněz z díla, na kterém se podílel s jejím manželem, poslala Edici Petlice, kde v té době působil Vaculík. Následně na to se však Škvorecký dozvěděl, že Majka, manželka Zábrany, vůbec neví o jeho spolupráci na oné detektivce. Přesvědčit se mu ji povedlo až po té, co si přečetla první písmena každé nové kapitoly. Když si je složila k sobě, vznikl latinský nápis Škvorecký et Zábrana fecerunt ioculum. Škvorecký se Zábranou jej vložili do díla jako žert a pro obelhání režimu. Poté mu Majka uvěřila.

Na jaře 1990 se Škvorecký i s manželkou vrátili do Československa, kde dostali od prezidenta Václava Havla Řád bílého lva - třetí třídy. Poté ale přichází zklamání v podobě záporných recenzí na knihu Honzlová, kterou napsala Zdena Salivarová. Tento román psala v době, kdy se jí stýskalo po rodné zemi a přepadla ji silná nostalgie, ale velmi dobře věděla, že se tam nemůže vrátit. Po sepsání tohoto díla vzniklo v Torontu nakladatelství Sixty-Eight Publishers. Manželé pracovali v nakladatelství dvacet dva let, po té byl ale zveřejněn seznam spolupracovníků StB, kde bylo uveřejněno i jméno Zdeny Salivarové.

I přesto, že soud později uznal, že se na něj Zdena dostala neprávem, byla to pro ni největší rána v jejím životě. O této době napsal Škvorecký dvojdetektivku Dvě vraždy v mém dvojím životě. Následně pak jeho žena vydala knihu s názvem Osočení, která byla dvou

stou dvacátou šestou publikací nakladatelství Sixty- Eight Publishers, bohužel, zároveň publikací poslední.

V těchto těžkých chvílích hledal Škvorecký způsob, jak vymanit Zdena z jejích dosti černých myšlenek a pesimistického náhledu na okolní svět. Opět se uchýlil k detektivní tvorbě. Vzpomínky na detektivky, které četl v nemocnici a následně na ty, které psal společně se Zábranou, jej přivedly na nápad, vyzkoušet tuto terapii i na své ženě. K jeho velkému překvapení Škvoreckého Zdena souhlasila. Jejich první společnou detektivkou bylo Krátké setkání s vraždou, kde se poprvé objevila postava Nikolky, které vdechla život právě Zdena a jejíž chování není zrovna vybrané. Následovaly i další díly: Setkání po letech, s vraždou (2001), Setkání na konci éry, s vraždou (2001), Setkání v Bílé dámě, s vraždou (2003), Setkání v Praze, s vraždou (2004), Setkání v Torontu, s vraždou (2006). Z Nikolky se pomalu stává nevychovaná „pubertáčka“, která si chce užívat volnosti a života, v pátém díle už je dokonce vdanou ženou a hledá svého otce. Další postavy: hraběnka Anna Lomnická ze Zhoře na Klinštejně, její dcera Lucie a její manžel hrabě Lomnický, Wolfram von Bock und zu Baeder, policejní inspektor Harold Sinclair, Marilyn Smithová, Marta Datlová, což je Nikolčina matka, seržantka Churdochová- Bullocková, nebo basista Cary Jarchofský. A tak příběhy jednotlivých postav provázely Zdena a Josefa další částí jejich života v Kanadě.

5.1. Detektivní tvorba Josefa Škvoreckého

Snad každý zná Škvoreckého knihu Zbabělci, každý ví o jeho exilovém nakladatelství 68 Publishers, ne mnoho lidí ale ví, že své působení směřoval i k detektivnímu žánru. Své detektivní příběhy psal dokonce pod mnoha pseudonymy.

Do jeho detektivní tvorby patří bezpochyby detektivky s poručíkem VB Josefem Borůvkou. Jak se ale u Škvoreckého vůbec zrodil nápad stvořit tuto postavu? Odpověď je poněkud zvláštní. Škvorecký dostal v roce 1963, což byla doba, v níž byl jeho koníčkem právě detektivní žánr, objednávku na jazzovou povídku. Tu ale nikdy nevytvořil. Namísto toho napsal povídku s názvem Ten. Sax. Solo, přičemž jeho první myšlenkou bylo, že vraha nesmí vypátrat nikdo, kdo by neuměl hrát na saxofon. Tato povídka pak vyšla v almanachu Taneční hudba a jazz v roce 1963. Postava poručíka Borůvky se ale velmi

lišila od podoby, jakou známe dnes. V této povídce byl Borůvka ještě velmi štíhlý a dokonce se ani nejmenoval Josef Borůvka, nýbrž Arnošt Ponykl.

Nakonec vyšel v roce 1968 soubor dvanácti povídek o poručíku Borůvkovi s názvem Smutek poručíka Borůvky. Další tři knihy, kde bylo ještě možné setkat se s poručíkem Borůvkou, vyšly v exilu. Jednalo se o díla: Hříchy pro pátera Knoxe, zde se poručík Borůvka objevuje jen ve dvou příbězích, Konec poručíka Borůvky a Návrat poručíka Borůvky.

V prvním díle si melancholický detektiv prošel nelehkým osudem. Následující dva díly zobrazují situaci před srpnem 1968, během srpna 1968 i po něm. Koncepce těchto knih už je vážnější a v Borůvkových případech se objevuje i tehdejší politický režim. Popis Borůvkova života je mnohem podrobnější než v předchozím díle. Čtenář v Konci poručíka Borůvky nachází detektivův strach o svoji rodinu i pád. V posledním díle se potom Borůvka vrací jako emigrant v Kanadě a náplní jeho práce je hlídání aut na parkovišti. Jeho zkušenosti z detektivního oboru se ale nikam nevytratily.

Další významná díla ze Škvoreckého detektivní tvorby vznikala i ve spolupráci s jeho manželkou, Zdenou Salivarovou. Hlavními postavami těchto děl jsou čeští emigranti žijící v Torontu. Na těchto příbězích je zvláštní, že jsou psány v první osobě a objevuje se v nich pohled různých postav. K tomuto kroku vedlo Škvoreckého dílo Měsíční kamen od Wilkieho Colinse, v němž našel inspiraci.

Škvorecký vydal společně se svojí manželkou celkem šest knih:

Krátké setkání, s vraždou (1999)

Setkání po letech, s vraždou (2001)

Setkání na konci éry, s vraždou (2001)

Setkání v Bílé dámě, s vraždou (2003)

Setkání v Praze, s vraždou (2004)

Setkání v Torontu, s vraždou (2006)

Velkou pozornost si zaslouží hlavně detektivky, které napsal Škvorecký spolu s Janem Zábranou. Až do roku 1989 vycházela jejich díla pouze pod jménem Jana Zábrany. Původním záměrem bylo sepsat pentalogii. Nakonec byla ale vytvořena pouze trilogie detektivních příběhů:

Vražda pro štěstí (1962)

Vražda se zárukou (1964)

Vražda v zastoupení (1967)

NÁPADY ČTENÁŘE DETEKTIVEK – Josef Škvorecký začal být označován jako znalec detektivky, po jeho návratu z nemocnice, kde se naprosto sžil s tímto žánrem a své znalosti ještě doplnil po propuštění z léčby, kdy si sám knihy půjčoval. Jak sám uvedl, knih s detektivní zápletkou bylo nepřeberné množství, ovšem neexistovala žádná teoretická práce, která by obsahovala jak historický kontext detektivního žánru, tak teoretická pravidla a poučení. A právě tato skutečnost dohnala Škvoreckého k napsání Nápadů čtenáře detektivek.

Tato kniha byla vydána po uplynutí poměrně krátké doby od jeho propuštění z nemocnice. Práce se věnuje převážně angloamerické detektivce, tudíž v ní najdeme detektivní díla Poeova, Agathy Christie, Gardnerova nebo Stoutova. Výběr autorů v této knize byl hodně ovlivněn tím, která díla měl Škvorecký rád, ale hlavně která v té době dokázal sehnat. Kromě historických zasazení se v knize nachází i plno pravidel, která by se měla ve správné detektivce dodržovat (například desatero pátera Knoxe). Čtenáři se v tomto díle odhalují různé postupy, kterými jej může autor překvapit a zmást (některé z těchto tipů pak sám Škvorecký praktikuje v knize Smutek poručíka Borůvky) a vše je doplněno příklady.

LVÍČE – to, že se jedná o román, můžeme říci o této knize s jistotou. O jaký román ale jde, je už poměrně složité určit. Humoristický? Společenský? Josef Škvorecký dokonce tvrdí, že se jedná o detektivní melodrama. Začátek tohoto příběhu ale s detektivkou nemá vůbec nic společného.

První naděje na vydání svitla tomuto románu v roce 1967, kdy Škvorecký předložil svůj rukopis Mladé frontě, nakonec kniha ale vydána nebyla a namísto toho vyšlo již druhé vydání Smutku poručíka Borůvky. Štěstí se na román Lvíče usmálo v roce 1969, kdy byl vydán v Československém spisovatelství, následně potom až v roce 1974. Knihu vydalo ještě po roce 1989 nakladatelství Iva Železného v souboru Spisů Josefa Škvoreckého.

Tato kniha inspirovala Václava Gajera k natočení filmu Flirt se slečnou Stříbrnou. V hlavních rolích se představili Jan Kačer a Marie Drahokoupilová. Jako zajímavost můžeme uvést hru Lvíče, která se od února 2009 hraje v divadle Komedie.

Hlavním hrdinou románu je básník a redaktor Karel Leden, který je zároveň vypravěčem celého příběhu. Má sice přítelkyni Věru Kajetánovou, která je tanečnicí, ale ani to mu nebrání zamilovat se, i přes pověst „děvkaře“, do slečny Stříbrné, o kterou měl nejprve vážný zájem jeho přítel Vašek Žamberk, profesor tělocviku. Kvůli nehodě, která se stala na plovárně a při které se Žamberk málem utopil, je ale vše jinak.

Druhou dějovou linii přináší práce v nakladatelství týkající se různých posudků a korektur. Na již zmíněné plovárně obdrží Leden od svého šéfa Procházky rukopis jedné mladičké autorky, který by měl posoudit. Leden v něm nachází mnoho nevhodných výrazů, zjišťuje, že i děj se odehrává v nežádoucím prostředí a i přesto, že se mu jinak dílo líbí, díky těmto nedostatkům jej nemůže nakladatelství vydat.

V románu se objevují postavy a spisovatelé, kteří souhlasí s komunismem, ale i ti, kteří s ním nesouhlasí. Čtenář pak může přemýšlet o reálnosti těchto postav. Například postava autora pracujícího ve sběrných surovinách naprosto volá po označení Bohumil Hrabal. Vedle autorů, jejichž identita je takto skryta, se v díle objevují i konkrétní jména. Jako například Orten, Dyk, Čapek nebo Němcová. Román přesně odráží dobu na přelomu padesátých a šedesátých let.

Je zajímavé, že detektivní zápletka přichází až v závěru knihy a není příliš překvapivá. Závěrem tedy můžeme o této knize říci, že není jen detektivkou.

HŘÍCHY PRO PÁTERA KNOXE - tyto detektivní příběhy se velmi liší od seriálového zpracování, které režíroval Dušan Klein. Například barvou vlasů Evy Adamové, jménem poručíka Borůvky ale i místním a časovým zařazením děje. Sbírkou má

podtitul Detektivní divertimento a skládá se z deseti povídek. Jedná se o druhý díl tetralogie o poručíku Borůvkovi, kterého ovšem můžeme vidět jen v prvním a posledním příběhu odehrávajícím se v Praze. Ostatní díly se odehrávají ve všemožných částech světa, kam zamířila i ústřední postava, kterou je zpěvačka Eva Adamová. Biblické jméno a příjmení této hrdinky si můžeme spojovat právě s názvem této detektivky a to právě v souvislosti hřešení proti desateru. Eva Adamová je označována jako první ženský detektiv v naší literatuře.

Náplně příběhů jsou opravdu různorodé. Jednou se dostaneme k případu plnému mrtvol, který se nechal inspirovat drsnou školou, někdy se děj odehrává na lodi, což imituje díla Aghaty Christie, dokonce zde můžeme najít i variaci na záhadu zamčeného pokoje. Celý děj se točí kolem již zmíněné E. Adamové, která v každé záhadě figuruje úplně jiným způsobem. Jednou je pouze svědkem, jednou hraje významnou roli její přítel a známí. Hned v prvním díle je na ni uvaleno obvinění z vraždy filmového režiséra. Toto obvinění není náhoda, jelikož režisér byl jejím milencem.

V příbězích je kromě života Evy Adamové zobrazeno také stárnutí poručíka Borůvky, které on sám potom velmi řeší, zejména v posledním díle. Eva Adamová zažívá na svých cestách různá milostná vzplanutí.

Tato kniha byla vydána v exilu v roce 1973. Některé povídky jsou vyprávěny ve třetí osobě, jedná se zejména o ty, které se týkaly případů poručíka Borůvky. V povídkách, které vypráví Eva Adamová je naopak užita tzv. ich-forma. Tato kniha je sbírkou povídek, jejíž koncepce je poměrně složitá. Na počátku knihy se čtenáři seznámí s autorem desatera, čeho se spisovatel v detektivce nesmí dopustit, Ronaldem Arbuthnotem Knoxem. V každé z povídek je pak právě jedno z pravidel desatera porušeno. Na samotném čtenáři je potom zjistit, proti jakému z pravidel se v příběhu hřešilo. Dále by měl čtenář odpovědět na jednu ze tří základních otázek detektivky. Kdo (who)? Proč (why)? Jak (how)? Získání odpovědi na tyto otázky není ve všech příbězích úplně jednoduché. Pro usnadnění je u nadpisu každé povídky napovězeno, na jakou detektivní otázku by se měl čtenář zaměřit. Dále následuje seznam postav, které se v příběhu vyskytují, a u každé z nich je kratičký komentář. Zda uvažoval a odpovídal čtenář správně, si může zkontrolovat na konci knihy, kde autor podává komentář k řešení všech povídek.

Tato kniha je v oblasti české detektivní tvorby úplně ojedinělá. Uznání si zaslouží i její filmové zpracování, nicméně knižní podoba je proti tomu naprostou raritou. V seriálu jsme mohli vidět velmi dobré herce. Co se ale týče například zápletek, ty byly v některých příbězích velmi upravené. Jako příklad můžeme uvést povídku Matematicové z Grizzly Drive, která se v seriálu vůbec neobjevila. Namísto ní jsme mohli sledovat příběh Ruce s dlouhými prsty.

V knize najdeme řadu vtipných a inteligentních poznámek Škvoreckého, které hned v několika případech naprosto vybočují z detektivní linie.

DVĚ VRAŽDY V MÉM DVOJÍM ŽIVOTĚ – v tomto příběhu vystupuje opět hlavní hrdina Zbabělců, Daniel Smiřický. Předlohou pro tuto knihu byla skutečná událost, při které došlo k uveřejnění neoficiálních seznamů spolupracovníků StB. Jednalo se o tzv. Cibulkovy seznamy, na nichž se objevilo i jméno jeho ženy. Kniha se dělí na pásmo kanadské a české, které se zpočátku odehrává v padesátých letech v Praze, ke konci se děj přesouvá do Toronta.

VRAŽDA V REDAKCI – jde o detektivní novelu, která má deset kapitol a byla vydána v roce 1964 v Literárních novinách. Na této novele se podílelo osm autorů (Ludvík Vaculík, Josef Škvorecký, Milan Schulze, Karel Michal, Milan Kundera, Alexandr Kliment, Ivan Klíma, Pavel Hanuš) a jejich úkolem bylo zajistit oddechovou četbu. Neví se, kdo kterou kapitolu napsal, někteří z autorů tak pravděpodobně napsali dvě kapitoly.

Hlavním hrdinou novely je redaktor Literárního týdeníku Jiří Nedvěd, který naneštěstí přichází jednoho dne do práce jako první a nachází mrtvolu mladé dívky. Následně zvoní telefon, v němž pravděpodobně vrah oné dívky děsí Nedvěda, že všechny další stopy povedou k němu. Jako další postavy se objevují například: korektor Petr, Anstaz Pilař, Z. K. Heřman, Albína Kristková nebo Arzén Mohyla, což je kamarád Jiřího Nedvěda, který se také vrhá do pátrání.

Detektivka je velmi zamotaná. S každou kapitolou přichází nový zvrat, něco, co čtenář nečeká. Můžeme říci, že každý z autorů má ve své kapitole za úkol navázat na příběh, posunout jej dále a zároveň přinést nový zvrat. Kromě detektivní zápletky se v tomto díle navíc čtenář dozví například, jak funguje literární časopis. Někdo může tuto novelu brát

jako detektivní „pohádku“, která je pořádně zamotaná, někomu zase může připomínat „bláznivou“ ale oddechovou detektivku.

U žádné z kapitol není uveden autor a každá z nich je psána naprosto odlišným stylem. Právě to může čtenáři pomoci při prisuzování kapitol jednotlivým autorům. Nikdo už ale nezjistí, zda třeba autoři záměrně neměnili svůj styl, aby nebyli odhaleni. Někteří z autorů se dokonce detektivní literatuře nikdy nevěnovali.

5.2. Detektivní příběhy Josefa Škvoreckého, kterým se dostalo filmového nebo seriálového zpracování

PŘÍPADY DETEKTIVNÍ KANCELÁŘE OSTROZRAK – seriál, který byl natočen na motivy tří detektivek Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany (Vražda pro štěstí, Vražda se zárukou, Vražda v zastoupení). Každý díl obsahuje dvě epizody. Detektiva Pivoňku ztvárnil Ondřej Vetchý, v hereckých rolích se dále představili: Barbora Sřncová, Viktor Preiss nebo Eva Holubová. Jde o seriál České televize, uvedený v roce 2002, režíroval Karel Smyczek.

ZLOČIN V DÍVČÍ ŠKOLE – jednalo se o povídkový film, který obsahoval tři povídky: Smrt na jehle (režie Ivo Novák), Jak se koupe žena (režie Ladislav Rychman) a Zločin v dívčí škole (režie Jiří Menzel). Roli poručíka Borůvky si zahrál Lubomír Lipský. Film měl premiéru 18. 2. 1966.

VĚDECKÉ METODY PORUČÍKA BORŮVKY – poručíka Borůvku ztvárnil jako obvykle Lubomír Lipský, režie se ujal Pavel Blumenfeld. Jedná se o televizní zpracování čtyř povídek, které se bohužel nedochovalo. Patří sem povídky: Horizontální vražda, Vražda mezi muzikanty, Nadpřirozené schopnosti poručíka Borůvky a Logická dedukce.

ZLOČIN V ŠANTÁNU – Tento film pochází z roku 1968, scénáře a režie se chopil Jiří Menzel, s nímž se na scénáři podílel i Jiří Suchý a Josef Škvorecký. Za herce můžeme jmenovat: Evu Pilarovou, Jana Přeučila, Jiřího Suchého, Zdeňka Svěráka, Rudolfa Hrušínského, Vlastimila Brodského, Jitku Zelenohorskou, Jiřího Šlitra nebo Ladislava Smoljaka.

SETKÁNÍ V PRAZE, S VRAŽDOU – o režii se postarala Jitka Němcová a v hereckých rolích se představili: Jan Kašpar Pavel Kříž, Jan Tříška, Iva Janžurová nebo Jiří Menzel.

ŠEST ČERNÝCH DÍVEK, ANEB PROČ ZMIZEL ZAJÍC – roli poručíka Borůvky si zahrál opět Lubomír Lipský, v dalších rolích se objevili: Helena Růžičková, Vladimír Menšík, Zdeněk Řehoř nebo Iva Janžurová, režíroval Ladislav Rychman. Film měl premiéru 31. 10. 1969.

HŘÍCHY PRO PÁTERA KNOXE - jednalo se o seriál z roku 1992, který měl deset dílů. Od knižní verze se liší tím, že povídky se odehrávají v Čechách po sametové revoluci. Hlavní roli si zahrál Petr Kostka, který ztvárnil postavu policisty. Dále hráli: Zlata Adamovská, Jan Přeučil, Martin Zounar, Veronika Freimanová, Marek Vašut, Radoslav Brzobohatý, Jiřina Jirásková, Viktor Preiss, Jana Paulová nebo Hana Maciuchová a mnoho dalších. Seriál zrežíroval Dušan Klein.

HŘÍCHY PRO DIVÁKY DETEKTIVEK – jednalo se o jakési pokračování nebo „druhou“ řadu Hříchů pro pátera Knoxe, ovšem tento seriál už nebyl na motivy Josefa Škvoreckého.

POE A VRAŽDA KRÁSNÉ DÍVKY – tentokrát se nejedná o seriál, nýbrž o dvoudílný film režiséra Viktora Polesného, kde si roli E. A. Poea zahrál Vladimír Dlouhý. V dalších rolích se představili: Simona Postlerová, Jan Hrušínský, Alena Vránová nebo Vilma Cibulková.

VRAŽDA V ZASTOUPENÍ – Miroslav Donutil, Eliška Balzerová, Daniel Dítě a další herecké hvězdy se představili divákům v tomto příběhu, který byl natočen na motivy románu Josefa Škvoreckého a Jana Zábrany. Režisérem byl Vladimír Kelbl.

Josef Škvorecký napsal i několik doslovů k detektivkám, které byly přeloženy do češtiny:

Chudý muž (1964) - Dashiell Hammett

Skleněný klíč (1963) - Dashiell Hammett

3 krvavé historie (1965) - Dashiell Hammett

Krvavá žatva (1967) - Dashiell Hammett

3x Phill Marlowe (1967) – Raymond Chandler

Vysoké okno (1969) - Raymond Chandler

Vražda Rogera Ackroyda (1967) – Agatha Christie

Vraždy v ulici Morgue (1964) – Edgar Allan Poe

Přestupní stanice (1968)- Ellery Queen

Právo na smrt (1967) – Rex Stout

5.3. *Detektivní tvorba Jana Zábrany*

Jan Zábrana byl překladatelem, esejistou, psal básně i prózu. Velmi krušné pro něj byly počátky padesátých let, neboť právě v tuto dobu byli jeho rodiče odsouzeni za velezradu. Bylo to období, kdy se Zábrana chystal ke studiu filologie na Karlově univerzitě, kam ale nakonec nebyl přijat. Po uvěznění rodičů přišel Zábrana o veškerý rodinný majetek a musel odejít i z jejich domu v Humpolci. Přestěhoval se tedy do Prahy, kde začal psát poezii, prózu a překládal. V roce 1955 se stal členem Kruhu překladatelů a začal se živit překladatelstvím. Překládal ruskou a angloamerickou poezii, prózu, občas dramata. V jeho překladech najdeme ale i detektivní příběhy například od Agathy Christie, Arthura Conana Doylea i Ed McBaina.

15 PÁTRÁČŮ-jedná se o jakousi antologii, což je výbor z literárních děl několika autorů, z anglické a americké detektivní povídky. Zábrana ji připravil pro nakladatelství Odeon. Bohužel jeho smrt mu už nedovolila napsat ani předmluvu k této knize.

V roce 1967 byla poprvé vydána, díky nakladatelství Odeon, antologie anglické a americké detektivní povídky, kterou sepsali manželé Outratových a právě na ni chtěl Zábrana svým dílem navázat. Rozdíl mezi antologií Zábrany a manželů Outratových byl v tom, že oni se soustředili na krátké povídky (cca 20 stránek), Zábrana se však rozhodl

orientovat se na povídky dlouhé (cca 30- 70stránek), jelikož zastával názor, že krátký příběh vede autora k příliš rychlému a brzkému uzavření zápletky. Toto dílo vzniklo na základě četby detektivních příběhů, která jej provázela celým životem, takže mohl sledovat vývoj a proměny tohoto žánru. On sám už před tím přečetl několik antologií detektivních příběhů, které ho k tomuto činu inspirovaly.

Detektivní literaturu četl Zábrana celý život, do jeho vlastní tvorby patří detektivní trilogie, na které pracoval společně s Josefem Škvoreckým:

Vražda pro štěstí (1962)

Vražda se zárukou (1964)

Vražda v zastoupení (1967)

5.4. Trilogie Zábrany a Škvoreckého jako stěžejní dílo šedesátých let

5.4.1. Vražda pro štěstí

Román, který se odehrává ve třicátých letech a dělí se na šedesát osm kapitol. Jde o první vyšetřovací případ dr. Pivoňky a ten jej nyní vypráví, aby si on sám i ostatní účastníci rekreace ROH zkrátili dlouhý čas v dalším deštivém dni. V té době byl doktor filozofie Pivoňka teprve začínajícím detektivem a jednalo se o vraždu jeho přítele, šéfredaktora časopisu Osvobozená lyra. K vyřešení případu je přivolána policie v čele s inspektorem Vodičkou a stejně tak se vyšetřování ujímá detektivní kancelář Ostrozrak, kde působí dr. Pivoňka po boku svého šéfa jménem Tom Lomal, který dle něj budoval detektivní kancelář s obrovským talentem pro obchod i přes to, že prozatím řešila jen nevěry a krádeže.

Na počátku jsou představeni kamarádi Jaroslava Pivoňky ze studií, Julie Patrochová, která je sekretářkou Mistra Kalendy, majitele zámečku, František Procházka, šéfredaktor Osvobozené lyry, a Jan Petráček, tajemník továrníka Iva Zdeborského. Poprvé se seznamujeme s detektivní kanceláří Ostrozrak a jejím šéfem Tomem Lomalem. Zápletky začíná telefonátem, při němž Jan Petráček telefonuje dr. Pivoňkovi a prosí ho, aby zavolal

jejich společnému příteli Františkovi do redakce, neboť se mu nemůže dovolat. Když tak detektiv učiní, zjišťuje, že František Procházka byl zavražděn. Jeho šéf jej pověřuje vyřešením tohoto případu společně s policejním inspektorem Vodičkou. Dále v jedenácté kapitole detektiv představuje svoji pravou ruku a „anděla strážného“ Boženu Skovajsovou, která pracuje v Paláci elegantních mužů. Je zatčen básník di Castello. Dr. Pivoňkovi také pomohou některé činy opilce Baverky. Jaroslav Pivoňka se ve svém prvním případě setkává s různými typy lidí. Nachází různé stopy, díky kterým se ubírá, jak je to dle pravidel detektivky správně, špatným směrem. Mezi tyto stopy patřil například výherní los, díky kterému měl František přijít o život. Los sice nachází, ale jak bylo již řečeno, je to falešná stopa ke vrahovi. Ten totiž stihl los zaměnit s jiným, ale nevýherním. Měl svést Pivoňku na stopu, že Franta vlastně nic nevyhrál, tudíž to nebyl důvod jeho vraždy. Dále se čtenář dozvídá o tajemném Tiziánovi, z něhož se vyklube krásná žena se zrzavými vlasy. Čtenář je napjatý až do poslední kapitoly, kdy přichází rozřešení, které samozřejmě nikdo nečekal, vrahem Františka Procházky je jejich kamarád Jan Petráček. Toto je čtenáři odhaleno až po dlouhém monologu Jaroslava Pivoňky, s nímž usvědčí Petráčka.

Dále román představuje velmi podrobnou znalost oboru, je mírně parodický, místy se objevuje i ironie, dokonce i sociální citění, které můžeme vydedukovat z názorů a postojů hlavních hrdinů.

5.4.2. Vražda se zárukou

I v tomto díle je ústřední postavou dr. Pivoňka. Děj se přenáší do období druhé republiky a pokračuje až do roku 1948, kde hraje důležitou roli i politika. Tentokrát je příběh vyprávěn dr. Pivoňkou ve svatebním salónku, na svatbě jednoho chlapce s děvčetem, s nimiž se detektiv seznámil na rekreaci, o které je zmínka v předchozím příběhu.

Příběh začíná oslavou narozenin dětí továrníka Zdeborského a jeho choti Carmen, Chrudoše a Šárky. Snad právě díky těmto jménům vzplanulo v srdci pana továrníka vlastenecké citění. Stěžejní pro tento příběh ale bylo nalezení mrtvol mladé komparsistky působící na Barrandově a důstojníka v létě roku 1938 v branické vile, které nahlásila vdova Albína Kropáčková. Jelikož oba byli úplně nazi, mohlo se předpokládat, že šlo o milence.

Případ opět dostává na starost policie v čele s inspektorem Vodičkou. Ten ovšem případ po krátké době uzavírá jako vraždu a sebevraždu v afektu. Na scénu ale přichází dr. Pivoňka, který samozřejmě v případě nachází mnoho nesrovnalostí, takže se snaží „přijít pravdě na kloub“. Nechá si od Vodičky vyložit všechny dostupné informace k případu. Továrník je stále posedlý svým vlastenectvím a pomáhá dr. Pivoňkovi. Avšak rozřešení tohoto případu není pro detektiva příliš šťastné. Odhalí, že vrahem Zuzany Bechyňové a inspektora je instruktor sebeobrany Reginald Hubert. Od něj se ale doznaní nikdy nedočká, protože je zastřelen Ervínem Krulišem, který jej na vraždu najal. Když dr. Pivoňka seznamuje Kruliše s výsledkem svého pátrání a je odhodlán jej obvinít, Kruliš se mu jen vysměje. Pod okny už v té době nastupují vojáci s ocelovými přilbami a onen systém se zákony této země v tuto chvíli přestával platit. Nebylo možné Krulišovi nic dokázat a právě to zapříčinilo první infarkt, který zasáhl dr. Pivoňku. Případ sice vyřešil, ale viníka nepotrestal...

Kromě atmosféry, kterou přinášelo toto období a kterou autoři perfektně přiblížili, je v knize i plno humorných situací, které se týkají osobního života jednotlivých postav.

5.4.3. Vražda v zastoupení

Poslední díl detektivní trilogie Jana Zábrany a Josefa Škvoreckého, kde byl hlavním hrdinou detektiv Pivoňka, který opět příběh vypráví. Tentokrát mu naslouchají občané činžovního domu, kde se právě slaví křtiny Vladimíry, dcery zamilovaného páru, jemuž byl dr. Pivoňka na svatbě. Časově jej můžeme zařadit do roku 1961, což soudíme ze zmínky o Evě Pilarové. Za samotným dějem příběhu se ale musíme přenést do roku 1941, což nebyl rok ničím příjemný, i přesto se ale v knize objevují humorné situace.

V příběhu se opět setkáváme s českými vlastenci, jako byl například Ivo Zdeborský, ale i s dr. Pivoňkou a jeho milou Boženkou Skovajsovou, nebo herečkou Lídou Forstovou.

V tomto třetím díle najde čtenář mnohem více odboček od základního tematu než v předchozích dílech. Stejně tak se zde objevují poznámky k dvěma předchozím příběhům nebo postavy z nich. I přes to je možné číst knihu samostatně, aniž bychom znali souvislosti z předchozích dílů. Závěr je ovšem opět velmi překvapivý.

V tomto vyprávění už Tom Lomal, šéf dr. Pivoňky, nevystupuje, odjel se svojí manželkou a dcerou do Ameriky a detektivní kancelář Ostrozrak přepsal na dr. Pivoňku. Psa Jajtelese, který uměl několik jazyků, se ujala Boženka Skovajsová. Na začátku příběhu přichází za dr. Pivoňkou velkouzenář, pan Bůžek, kterému v noci zabavil Gruppenführer Kleingöring prasata, a on má teď strach, jaký to bude mít na jeho čin dopad. Dr. Pivoňka dostává zakázku právě od šéfa Institutu pro rasová bádání, Hermana Kleingöringa, kterému byla ukradena ampulka s cyankáli, tzv. Kamarád Smrt. Detektiv má vypátrat, kdo mu ji odcizil. Než se mu to ale podaří, je ampulka použita a její pomocí je zavražděn redaktor Konipas. Na prošetření této vraždy a nalezení vraha má dr. Pivoňka od Kleingöringa přesně týden. Do hry se vrací i již známý Kruliš, kterému, jak víme, musí být dr. Pivoňka zavázán. Dostane od něj za úkol vypátrat ilegální skupinu, která chtěla dopravit za hranice vynálezce, který byl velmi cenný.

V závěru příběhu je Kleingöring napaden a zabit buldokem, Kruliš je chycen Pivoňkou, Budeciem a Zdeborským a dostává se mu spravedlivého trestu. Vraždu v zastoupení v tomto příběhu provede sám Jaroslav Pivoňka. Oproti předchozím dvěma dílům, kde Pivoňka vždy v závěru shrne, jak se vražda udála, je v tomto příběhu nakonec popsán příběh, který byl „vytvořen“ dr. Pivoňkou. V tomto díle se objeví mnohem více mrtvol než ve dvou předchozích.

Dr. Pivoňka během příběhů vyrostl ve velkého kriminalistu. I přesto, že se jedná o díla, která se řadí do „pokleslého“ žánru, mají velmi podstatný význam v české literatuře.

6. Porovnání stěžejního díla padesátých let se stěžejními díly z let šedesátých

V této části jsem se rozhodla pro porovnání *Vraždy ze zdvořilosti* s trilogií Zábrany a Škvoreckého pomocí komponentů uvedených na začátku mé práce, jako stěžejních náležitostí pro detektivku.

6.1. Porovnání dle základních komponentů detektivky

6.1.1. Postava detektiva

Vražda ze zdvořilosti – nejprve se případem utonulé dívky zabývá četnický štábní kapitán Musil, kterému pomáhá praporčík Švec. Musil je velmi poctivý, o čemž svědčí kompletnost informací o případu, které předává komisaři Salákovi, jenž pak případ přebírá. Salák je ve svém oboru opravdové „eso“, v tom čtenáře utvrzuje jeho jednání, při prohlížení důkazů případu a následně při jeho uvažování, jak přijít na identitu mrtvé dívky, a při hledání vraha. Dokonce i Musil se velmi těšil na spolupráci s takovým velikánem, jehož bravurnost v oboru je známá.

Trilogie – detektivem je čerstvý doktor filozofie Jaroslav Pivoňka, roli „watsona“ zaujímá Boženka Skovajsová, detektivova milá. Dr. Pivoňka je velmi plachý, dbá na slušné vychování. Čtenář v průběhu příběhů vidí, jak získává zkušenosti. Je velmi zvědavý a „šťouravý“. Když řeší nějaký příklad, snaží se vše detailně prozkoumat.

6.1.2. Vypravěč

Vražda ze zdvořilosti – tento příběh má vypravěče personálního tzv. vševědoucího. Popisuje příběh, postavy, nahlíží na děj zvenku.

Trilogie – ve všech dílech je vypravěčem sám detektiv, nazývá se personální. Je účastníkem příběhu a sám jej vyšetřuje, dále v příběhu vidíme i vývoj jeho osobního života.

6.1.3. Hlavní a vedlejší postavy

Vražda ze zdvořilosti – hlavní postavou je Alfréd Konečný, učitel etiky a vrah.

Vedlejší postavy:

- utonulá oběť Anna Morávková
- četnický štábní kapitán Musil, který vyšetřuje případ jako první a v tom mu pomáhá praporčík Švec
- komisař Salák – nakonec případ vyřeší a dopadne vraha
- dva chlapci – hrají si na Blatech a pomohou Salákovi k odhalení vraha
- starosta – který pomůže Salákovi identifikovat vraha
- pan řídící – jeho svědectví usvědčí vraha
- domovnice – potvrdí Salákovi, že oběť je opravdu Anna Morávková
- policejní pracovníci
- soudní lékař Fišer

Trilogie – hlavní postavou je doktor filosofie Jaroslav Pivoňka, soukromé „očko“ detektivní kanceláře Ostrozrak

Vedlejší postavy:

Vražda pro štěstí

- Boženka Skovajsová – milá dr. Pivoňky, která mu pomáhá v pátrání, figuruje ve všech dílech
- Ivo Zdeborský – továrník, vlastním jménem Alois Pukrle, velký vlastenec, setkáváme se s ním v každém z příběhů

- František Procházka – Pivoňkův kamarád a šéfredaktor Osvobozené lyry, zároveň oběť v prvním díle
- Julie Patrochová – Pivoňkova kamarádka a sekretářka Mistra Kalendy
- Mistr Radim Kalenda – vlastním jménem Rudolf Kopecký, literát, majitel zámečku
- Jan Petráček – Pivoňkův kamarád, tajemník továrníka Zdeborského
- Tom Lomal – šéf detektivní kanceláře Ostrozrak
- Vodička – policejní inspektor
- Carmen Nosáková – sekretářka literární revue Osvobozená lyra
- docent Meluzín – literární kritik
- Hannjo Prödohl – filmový režisér
- Tereza - kráska se zrzavými vlasy, nazývaná Tizián
- Konipas – nacistický redaktor
- pan Salaquarda – má zálibu v rébusech, sbírá losy, je Kalendovým domovníkem
- paní Salaquardová
- Eduard Baverka – opilec

Nové vedlejší postavy, které se objevily ve Vraždě se zárukou:

- Dušan Činovský – zavražděný důstojník
- Zuzanka Bechyňová – zavražděná komparsistka
- Arnošt Stařeček – pracovník detektivní kanceláře Ostrozrak
- Růžena Zadinová – nechávala Stařečkem stopovat Činovského

- Albína Kropáčková – vdova, majitelka domu, kde se stala vražda
- Věra Svěráková – majitelka seznamovacího ústavu
- Reginald Hubert – instruktor sebeobrany, najat na vraždu Krulišem
- Polák – měl milostný vztah s paní Meluzínovou
- Holouzek – vynálezce, pracující ve službách Kruliše
- Ervín Kruliš – nechal zabít Zuzanku a Činovského, sám potom zabil Reginalda Huberta
- paní Meluzínová- manželka pana Meluzína
- Lída Forstová- herečka
- trafikant

Nové vedlejší postavy, které se objevily ve vraždě v zastoupení:

- Herman Kleingöring – Gruppenführer, šéf Institutu pro rasová bádání
- Robert Budecius – redaktor, připravoval reportáž o vynálezech, měl dopravit Holouzka za hranice
- Bůžek – velkouzenář

V trilogii jsou postavy popsány s mnohem většími detaily, než je tomu u Vraždy ze zdvořilosti. V dílech Jana Zábrany a Josefa Škvoreckého se dozvídáme mnoho informací o jejich soukromém i pracovním životě, o jejich minulosti. Čtenář si tak dle svých úsudků může vyzkoušet sám najít vraha, jelikož informace o všech účastnících v příběhu jsou opravdu velmi rozsáhlé.

Dále se navíc v trilogii objevují postavy s tzv. buržoazním původem, jako byl např. továrník Ivo Zdeborský nebo Mistr Kalenda. Takovéto představitele ale ve Vraždě ze zdvořilosti nenajdeme. Nebo alespoň tam nejsou tyto informace k postavám uvedeny.

6.1.4. Kompozice

Vražda se zárukou – příběh začíná spácháním vraždy, po roce je oběť nalezena a případ se začíná vyšetřovat. Tok událostí je souvislý, navazují na sebe, děj se nikam nevrací. Jsou zde dvě dějové linie. Jednak linie vrahova života, jak se chová, co prožívá, zatímco policisté se snaží najít stopy vedoucí k rozřešení případu. Nakonec se obě linie opět spojují a vrah je dopaden při dalším činu, pak následuje soud a odsouzení k trestu smrti.

Trilogie – na začátku každé ze tří knih se čtenář dozví, kde a za jakých okolností detektiv příběh vypráví. Pak přichází počátek příběhu, čtenář si uvědomí kde a v jakém roce se přibližně děj odehrává. Děj příběhu postupuje také souvisle, události na sebe navazují, nahlížíme do soukromí detektivova života, jsou představeny vedlejší postavy a jejich život. Teprve potom se ohlásí vražda. Na rozdíl od Vraždy se zárukou, tento hanebný čin není nikdy popsán a čtenář nezná vraha. Následuje vyšetřování, které samozřejmě zasahuje do soukromého života hlavní postavy i postav vedlejších. Pachatel je v každém z těchto tří příběhů odhalen až na konci, v průběhu dostává čtenář pouze „přihrávky“ od detektiva, pomocí nichž si může sám zkusit vraha vypátrat. Na konci každé knihy je návrat současné situace, ve které je příběh vyprávěn.

6.1.5. Skryté anticipace

Vražda ze zdvořilosti – například dva chlapci, díky nimž pak detektiv přišel na to, jak vypátrat totožnost vraha, spodní prádlo utonulé, díky kterému si uvědomil, že dívka chtěla odcestovat do ciziny. Po dopadení vraha následuje rekapitulační rozhovor, při němž se sice vrah k činu hned nepřizná, k tomu dopomůže až soud a svědek.

Trilogie – v první části je to např. výherní los, který detektiva nejprve zmate, pak ale nasměruje na správnou cestu, ve druhém díle to byla cigareta, jejíž značku kouřila jen paní Svěráková a kterou vrah nechal na místě činu, pro třetí díl měly velký význam zprvu zmatené inzeráty, které se nakonec podařilo rozluštit Božence Skojvasové. Na konci každého příběhu opět přichází rekapitulační rozhovor, kde detektiv Pivoňka usvědčí vraha, v druhém díle mu ovšem i po tom vrah uniká.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit detektivní žánr, jelikož pro některé čtenáře je to jen žánr tzv. triviální literatury a neberou v úvahu její oddechovost, zábavnost ani napětí, které mohou při četbě prožít.

Byl zde zmíněn zakladatel detektivky Edgar Allan Poe i zakladatel české detektivky Emil Vachek.

Práce obsahuje nastínění toho, jak se žánr vyvíjel ve světové i české literatuře. Podrobněji jsou zobrazena padesátá a šedesátá léta 20. stol. a zároveň nejdůležitější žánrové změny, které byly v tomto období vytvořeny. Na základě toho můžeme říci, že se změnil pohled autorů, píšících detektivní příběhy. Ještě v počátku padesátých let byla stěžejní budoucnost, která byla vždy pečlivě promyšlena a připravena, změnu v tomto ohledu přinesla až polovina tohoto desetiletí. Do autorského úhlu pohledu se začíná dostávat přítomnost. Díla zobrazují běžný život, realitu, skutečnost a její jedinečné zážitky. V šedesátých letech se začíná s touto literaturou experimentovat, vítané jsou všemožné odbočky, každý autor chce zobrazit něco nového. Ať už někteří čtenáři nebo literární kritici nikdy nenašli cestu k tomuto žánru a označovali jej jen za nevhodný, šedesátá léta přinesla nové možnosti a větší rozlet tohoto literárního žánru.

V práci jsou představeni Josef Škvorecký a Jan Zábrana, jako stěžejní autoři detektivního žánru šedesátých let.

V závěru jsou porovnána díla Jiřího Štefla Vražda ze zdvořilosti a detektivní trilogie právě Zábrany a Škvoreckého Vražda pro štěstí, Vražda se zárukou a Vražda v zastoupení. Toto porovnání zobrazuje, jak rozdílné jsou kompozice a provedení dvou děl stejného žánru a dokazuje, že ne každá detektivka, jen na počátku představí zločin, který pak detektiv zpětně řeší.

Jaké tedy můžeme v knihách nalézt rozdíly? V první knize byl zločin popsán a vraha, i když beze jména, jsme znali již od začátku příběhu. V trilogii ovšem nejprve poznáme detektiva, jeho soukromí, vedlejší postavy a teprve potom je ohlášen zločin, který není

v knize nijak popsán. Nevíme, jak probíhal a vraha také neznáme. V obou knihách můžeme společně s detektivem hledat stopy, které nás dovedou k vrahovi, v trilogii navíc sami zkusíme přijít na to, kdo mohl čin spáchat, jelikož to nám autor prozradí až na konci knihy. To je asi věc, která mne na detektivkách přitahuje nejvíce. Čtenář může sám zapojit svoji fantazii, zahrát si na detektiva a přijít záhadě na kloub. Dalším rozdílem je typ vypravěče. V první knize vypravěč pohlíží na děj, vypráví nám jej, popisuje příběhy postav, je tzv. vševědoucí. V trilogii nám příběh vypráví sám detektiv a je nám umožněno nahlédnout také do soukromí jeho i dalších postav. I samotná postava detektiva je odlišná. Komisař Salák je ráznější muž, poměrně otevřený, velmi vzdělaný v oboru, jeho postava nám není tolik přiblížena jako postava dr. Pivoňky, který je velmi tichý, plachý, nad vším dumá velmi nenápadně. Na rozdíl od Saláka má určitě méně zkušeností s vraždami. Jejich záměr je ale společný – dopadnout vraha.

Resumé

Tato bakalářská práce obsahuje základní informace o detektivním žánru. Je v ní nastíněno, jak se tento žánr vyvíjel. Podrobněji jsou rozebrána padesátá a šedesátá léta dvacátého století, neboť to je hlavní téma této práce. Popsáno je zde stěžejní dílo z padesátých a také z šedesátých let. Obě tato díla jsou v závěru rozebrána a porovnána. Závěr práce následně tedy pojednává o výsledku z porovnání těchto děl.

Summary

This bachelor work includes basic information about detective genre. There we can see, how it was developed. Fiftieth and sixtieth of the twentieth century are inquired in more details, because it is the main topic of this work. The main works of fiftieth and sixtieth are also describe there. These works are inquired and compared at the end. The end of this work is about results from comparing of these two main works.

Seznam použité literatury a pramenů

CIGÁNEK. *Umění detektivky: o smyslu a povaze detektivky*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy, 1962.

Jan Zábrana. In: [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné

z: <http://detektivky.bestfoto.info/cz/lvice-josef-skvorecky-id2009060005->

JANOUSĚK, Pavel, Petr ČORNEJ a Alena FIALOVÁ. *Dějiny české literatury I. 1945-1989*. Praha: Academia, 2007-2008. ISBN 9788020015273

JANOUSĚK, Pavel, Petr ČORNEJ a Alena FIALOVÁ. *Dějiny české literatury II. 1945-1989*. Praha: Academia, 2007-2008. ISBN 9788020015280

JANOUSĚK, Pavel, Petr ČORNEJ a Alena FIALOVÁ. *Dějiny české literatury III. 1945-1989*. Praha: Academia, 2007-2008. ISBN 9788020015839

Lviče (Josef Škvorecký). In: [online]. [cit. 2014-03-05]. Dostupné

z: <http://detektivky.bestfoto.info/cz/lvice-josef-skvorecky-id2009060005->

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004. ISBN 807185669X.

Seriál *Hříchy pro pátera Knoxe*. In: [online]. [cit. 2014-02-018]. Dostupné

z: <http://krimiserialy.juk.cz/hrichypropateraknoxe/>

SIROVÁTKA, Oldřich. *Literatura na okraji*. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel,

ŠKVORECKÝ, Josef. *Lviče*. Praha: Československý spisovatel, 1969. 98 s. ISBN 802020122X.

ŠKVORECKÝ, J.: *Nápady čtenáře detektivek*. Praha: Československý spisovatel, 1965. 168s.

ŠTEFL, Jiří. *Vražda ze zdvořilosti*. Vyd. 2. Brno, 1995. ISBN 8070291117.

TODOROV, Tzvetan. *Poetika prózy*. Vyd. 1. Překlad Jiří Pelán, Libuše Valentová. Triáda, 2000, 333 s. Paprsek (Triáda, Barrister, sv. 3. ISBN 8086138275

Vražda se zárukou. In: [online]. [cit. 2014-03-08]. Dostupné z: <http://www.daemon.cz/kniha/11178/vrazda-se-zarukou>

ZÁBRANA, Jan. *Vražda pro štěstí*. Praha: Mladá fronta, 1967, 337 s. ISBN 8020400656.

ZÁBRANA, Jan. *Vražda se zárukou: detektivní román*. Praha: Československý spisovatel, 1989, 413 s.

ZÁBRANA, Jan. *Vražda v zastoupení*. Praha: Mladá fronta, 1967, 274 s.

ZÁBRANA, Jan. *15 pátračů*. Praha: Praha: Grafoprint-Neubert, 1995. 477s. ISBN 8085785242

15 pátračů (Jan Zábrana). In: [online]. [cit. 2014-03-010]. Dostupné z: <http://www.cbdb.cz/kniha-61422-15-patracu-15-patracu>